№ 277 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 16

1908

ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 16 № 277

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գտնւում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է ատասեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնները ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1909 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(37-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., մէկ ամսվանը 1 րուբլի։

Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և միևնոյն ժամանակ 40 կ. նամականիշ։

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով առաջանում են մի շարք տեխնիքական անյարմարութիւններ, որոնք զրկում են խմբագրութեանը հնարաւորութիւնից յունվարի 1-ից կանոնաւորապէս թերթն ուղարկել բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդ գրվել ցանկացողներին վաղօրօք գիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ (հին բաժանորդներից խնդրվում է ուղարկել նախկին տպագրված հասցէն)։

Մեր հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Երդւեալ-հաւատարմատար

ՋԱՒԱԴ-ԲԷԿ ԲԱԼՈՒՂԵԱՆ

(Արմաւիրում, Կուբանի շրջ.)

տեղափոխվել է իր սեփական տունը № 94, Պօչտօվայա փող., տէլէֆօն № 159։ Հասցէն հեռագրի համար՝ Армавиръ, Балугіанъ.

(ա. օ.) ա. 5—1

Դեկտեմբերի 18-ից մինչև 1909 թ. յունվարի 1-ը

Վ. Ա. ՎԵՐՄԻՇԵԱՆԻ

«ՋՆՈՒԹԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ»

Կը սարքվի աշակերտական ցուցահանդէս։ Վաճառվում են և պատրաստի գործուածքներ։

Մուտքը ձրի է ամեն օր 12 ժամից մինչև երեկոյեան 6 ժամը։ Կրուգէնշտէրնսկայա փող., № 10.

ա. 3—1

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1909 Թ.

ԽԱԹԱԲԱԼԱ

Երգիծաբանական-ատիրական շաբաթաթերթի

Չորրորդ տարի

«Խաթաբալան» միակ գունաւոր պատկերազարդ հայ. շաբաթաթերթն է։

«Խաթաբալան» հրատարակվում է ռուսական և եւրոպական լաւագոյն թերթերի օրինակով։

«Խաթաբալան» հրատարակվելու է 12—16 երես, որտեղ կը մտնեն բացի սովորական չորս երես կարիկատուրաներից այլև մեր և հարևանների կեանքից, դէպքերից և անձնաւորութիւնների պատկերներ, նկարներ և տեսարաններ։

Մասնակցութեամբ մեր մշտական աշխատակիցների

«Խաթաբալայի» նոր բաժանորդները թերթը ստանում են գրվելու օրից։

ԲԱԺՆԵԳԻՆՆ Է

Թիֆլիս—տարեկան 4 ր., կէս տարվանը 2 ր. 50 կ., երեք ամսվանը 1 ր. 25 կ.։

Ուրիշ տեղեր և արտասահման—տարեկան 4 ր., կէս տարվանը 3 ր., երեք ամսվանը 1 ր. 50 կ.։

Թիֆլիսում բաժանորդ կարելի է գրվել՝ 1) խմբագրատանը, Московская ул., № 19. 2) «Գուտտենբերգ» գրախանութում, Ասևտրական բանկին կից. 3) Եղբ. Յակոբջանեանցների և Սարգսեանցի պատրաստի հագուստեղէնի մագազինում, Նիկօլաեվսկի կամուրջի վրա։

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Хатабала». արտասահմանից Tflis (Caucase), Redaction «Chathabala». Հեռագրի համար՝ Тифлисъ, «Хатабала».

Խմբագիր-հրատարակող՝ ԱՍՏ. ԵՐԻՑԵԱՆ

ա. 15—1

Ուրբաթ, դեկտեմբերի 19-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին

ԹԻՖԼԻՍԻ ԲՕՐՍԱՅԻՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Նշանակված է

Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան

Ընդհանուր ժողով

Զբաղմունքի առարկաներն են.

1) 1907/8 թատերաշրջանի հաշւի քննութիւնը և հաստատութիւնը.
2) Տիկին Մակարեանի անուան և Կ. Ա. Մելիք-Այվազեանի նուէրի մրցանակաբաշխութեան ժիւրիի անդամների ընտրութիւնը.
3) Ընտրութիւն վարչութեան մի անդամի (պ. Տալինեանի փոխարէն) և մի փոխանդամի (պ. Աթարէգեանի փոխարէն).
4) Ընտրութիւն 1908/9 թատերաշրջանի հաշիւները վերստուգող յանձնաժողովի անդամների.
5) Ընթացիկ հարցեր.

(կ. և. ռ.) (ա.) 3—2

Ս. Գ. ԵՂԻԳԱՐԵԱՆՑԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԵԼ Է

ԱՒՏՕՄՕԲԻԼԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԵՒ ՍՂՆԱԽԻ ՄԻՋԵՒ

Թիֆլիսից և Սղնախից դուրս գալը ամեն օր, առաւօտեան ժամը 8-ին։ Տոմսակի գինն է 5 րուբլի։ Տոմսակները տրվում, նոյնպէս և նրանց համար վաղօրօք ատրապրութիւններ վերցվում են Թիֆլիսում, բազզօննայա պօստին կից՝ գէլխաւոր գրասենեակում, և Հաւլաբարում—Կախետինսկի հրապարակ, տ. Պօրակովի։ Սղնախում—պօստային կայարանում։

(շ. կ. ե.) (ա.) 5—3

Մ Ա Ն Ո Ւ Ֆ Ա Կ Տ Ո Ւ Ր Ա Յ Ի Ն   Տ Ո Ւ Ն

Երկուշաբթի օրվանից դեկտեմբերի 15-ից — Հատավաճառ խանութում — Երկուշաբթի օրվանից դեկտեմբերի 15-ից

ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻՆ ՏՈՒՆ

„ԵՂԲ. Ա. ԵՒ Ա. ՄԻԼՕՎՆԵՐԻ"

Գօլօվինսկի պր., Կադետսկի կօրպուսի դիմաց

ՀԻՆԳ ՕՐՎԱՅ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

15-ին, 16-ին, 17-ին, 18-ին և 19-ին դեկտեմբերի ս. թ.

Մեծ էժան վաճառք

ԲՈԼՈՐ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

ՁՄԵՐԱՅԻՆ ՍԵԶՕՆԻՑ ՄՆԱՑԱԾ

Մետաքսէ և բրդէ կտորներ,
Տրիկօ կանանց կօստիւմի համար,
Աշլուխներ, վերմակներ և բումազէյ,
Վարագոյրներ և պօրտիէրներ,
Քաթան սպիտակեղէնի համար,
Սփռոցներ և անձեռոցիկներ։

Տրիկօ տղամարդկանց համար—անգլիական և ռուսական ֆաբրիկաների

ԿՏՈՐՆԵՐՈՎ՝ կօստիւմի, ժիլէտի և վերարկուի համար։

Ընծայաբերութիւնների համար

Բրդէ հագուստեղէն կուպօններով և արգուզարդով

3 ՌՈՒԲ. 25 ԿՈՊ. ՍԿՍԱԾ

ԲՈԼՈՐ ԱՅԴ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԸ ԿԸ ՎԱՃԱՌՎԵՆ

ԱՄԵՆԱԷԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ

Էժան վաճառքի ընթացքում

ՃԱՇԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

խանութը փակ կը լինի ցերեկվայ ժամը 2-ից մինչև 4-ը։

(կ. և. ֆ.) 3—2

Դեկտեմբերի 23-ի յօբելեանի առիթով

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

25-ԱՄԵԱԿ „ԱՂԲԻՒՐ" ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳՐԻ

I. ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ, II. „ԱՂԲԻՒՐԸ" 25 ՏԱՐՎԱՅ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Կազմեց Նար-Դոս, բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանի առաջաբանով

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԷԿ

Դիմել Թիֆլիսի գրավաճառներին և յօբելեանական յանձնաժողովի նախագահ բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանին՝ Առաջին ժանտաւոր հիւանդանոց։

(շ. և. ֆ.) (ա.) 10—9

Դեկտեմբերի 23-ի յօբելեանի առիթով

Այս օրերս լոյս կը տեսնի

ՏՕՆ ՈՒ ՋՕՆ

ԱՂԲԻՒՐ XXV Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

1883—1908

Նուէր աշխատակիցներից

Գինը 30 կոպէկ։

Գնահանելից դիմել՝ Тифлисъ, кн. С. В. Аргутинской-Долгоруковой (Михайловскій пр., № 138).

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՕՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Երեքշաբթի, դեկտեմբերի 16-ին

ՀԱՅ ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Անդամների, փոխանդամների և նրանց ընտանիքների համար

Կը ներկայացնէ

ԱՆՈՒՐՋ

Դրամա 1 արար. Չիւմինայի, թարգ. Վ. Տիրացեանի

Վերջը

ՆԱԽ ՄԵՌԱՆ, ՅԵՏՈՅ ԱՄՈՒՍՆԱՑԱՆ

Կատակ 2 արար. Մաքսիմօվի, թարգմ. Գր. Աւետեանի

Մասնակցում են տ. տ. Գուլազեան, Մայսուրեան, Մելիքեան, Յասմիկ, պ. պ. Աւետեան, Թաշճեան, Թորոսեան։

Սկիզբն է ժամը ճիշտ $8^{1}/_{2}$-ին

(ա.) 2—1

ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

I

Կարելի է գարմանալ այն յամառութեան, որով տարիներ շարունակ որոշ խմբի ռուս մարդիկ աշխատում են մոլորեցնել հասարակական կարծիքը ռուսահայերի քաղաքական ձգտումների վերաբերութեամբ։

—Հայերը տոգորված են անջատական ձգտումներով, հայերը հակված են սեպարատիզմի—ահա այն առասպելը, որ ժամանակ առ ժամանակ յարութիւն է առնում ճառերում այդ խմբի մարդկանց և գրուածքներում։

Ինչու համար է կատարվում այդ անհիմն արշաւանքը հայերի դէմ—դա այն գաղտնիքներից մէկն է, որոնք միայն մութ լաբիրինթոսների գործողներին են մատչելի։

Ռուսահայերին վերագրել քաղաքական սեպարատիզմի կամ անջատման գաղափար՝ նշանակում է ոչ մի տեղեկութիւն չունենալ ռուսահայկական իրականութեան, ռուսահայերի մտածողութեան և տրամադրութիւնների հետ։

Այն, ինչ որ չը կայ և գոյութիւն չունի, չէ կարող և ապացուցվել, որքան էլ մարդիկ ջանքեր գործ դնեն և քրտինք թափեն։

Ռուսահայերի մէջ սեպարատիզմի գաղափար չէ եղել և ուրեմն այն բոլորը, ինչ որ մարդիկ խօսում են այդ մասին, կամ խոր տգիտութիւն է, կամ դաւադրական մի գործողութիւն և կամ շահախնդրական մի սուտ առարք։

Ռուսահայերը յարմար առիթներ ունեցել են բացարձակօրէն յայտնելու իրանց քաղաքական և հասարակական ձգտումների մասին։ Եւ սակայն նրանք չեն դրել սեպարատիզմի հարց։

Երեք տարի առաջ, երբ ամբողջ Ռուսաստանի ժողովուրդը կոչված էր խօսելու և յայտնելու իր պահանջմունքները և իղձերի մասին, հայերն էլ ունեցան համագումարումներ, խորհրդակցութիւններ և կազմեցին մի հանրագիր, որը տպագրվեց մի քանի տասնեակ հազար օրինակներով։

Այդ հանրագրի կազմութիւնը մի քաղաքական-հասարակական նշանաւոր գործողութիւն էր և ինքը հանրագիրը մի պատմական յիշատակարան։ Եւ սակայն ինչ է ասում այդ հանրագիրը։ Պարունակում է արդեօք նա սեպարատիզմի ծրագիր իր մէջ.

Ոչ։ Այնտեղ ոչ միայն սեպարատիզմ չը կայ, այլ ընդհակառակը ընդգծված է հայերի սերտ և մտերիմ կապը իրանց հարևանների և ամբողջ պետութեան հետ։

Հանրագրի կազմութեան ժամանակ այնպիսի տրամադրութիւն էր տիրում Ռուսաստանի զանազան խաւերում,

որ շատերը աշխատում էին աւելին առել, քան պահանջում էին նրանց առօրեայ, բէալ շահերը, որովհետև երկիւղ էին կրում՝ թէ մի գուցէ սահմանափակ պահանջ ներկայացնելով նրանք զրկվեն խոշոր արտօնութիւններից և բարեշնորհումներից, որոնք կը տրվէին պահանջողներին և պնդողներին։ Եւ ռուսահայերին առաջարկվում էին Ռուսաստանի զանազան տեղերից աւելի արմատական ազգային ծրագիրներ առաջարկելու։ Սակայն ռուսահայկական խորհրդակցութիւնները ցոյց տուին, որ սեպարատիզմի գաղափարը բոլորովին հող չունի ռուսահայ մտածողականութեան մէջ։ Սեպարատիզմի գաղափարը, եթէ նոյն իսկ իրագործութեան հաւանականութիւնն ունենար, չէր համապատասխանի ռուսահայերի սպասելիքներին և պահանջներին, ուստի և զուր տեղն են «Պուրիշկեվիչ և ընկ.» համարում նրան իբրև մի տենչ ռուսահայի համար, իբրև մի pia desideriata. Ռուսահայը սեպարատիզմից շահ չունի և նրա համար ամենևին ցանկութիւն չունի ոչ իր ուղեղը մաշել, ոչ իր միջոցները ծախսել և ոչ իր անձը զոհել։

Ռուսահայը բաւական կշռել է իր դիրքը և ձևակերպել է իր տենչանքները այնպէս, ինչպէս նա աւելի համապատասխան է համարել իր կենսական պահանջների և իր իրական սպասելիքների համար։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետական Դումայի անդամ Պուրիշկևիչի զրպարտական յարձակումների դէմ բողոքելու նպատակով, յանուն Թիֆլիսի հայ հասարակութեան, ուղարկված է բազմաթիւ ստորագրութիւններով հետևեալ հեռագիրը Պետական Դումայի նախագահ Խոմեակովին՝ Դումային զեկուցանելու համար։

«Պետերբուրգ, Պետական Դումայի նախագահ պարոն Խոմեակովին։

«Հայ հասարակութիւնը խորապէս վրդովված է Բեսսարաբիայի պատգամաւոր Պուրիշկևիչի սանձարձակ ճառով և հայերին սեպարատիզմի մէջ մեղադրանքով Պետական Դումայի պատերում։ Հոգու բոլոր զօրութեամբ բողոքում ենք ստութեան, չարամիտ զրպարտութեան և պատմական ճշմարտութեան խեղաթիւրման դէմ։ Արտայայտում ենք անսահման զայրոյթ Պուրիշկևիչի և նրա համախոհների դէմ, որոնք ձգտում են, իբրև կովկասեան ազգութիւնների չարատեացներ, խնսինուացիաների և հնարովի փաստերի միջոցով խանգարել կեանքի խաղաղ ընթացքը և երկրի սկսվող կուլտուրական բարգաւաճումը։ Խնդրում ենք այս մեր բողոքի մասին տեղեկացնել Պետական Դումային»։

Այս հեռագիրը ստորագրել են զանազան խաւերի և դասակարգերի ներկայացուցիչներ, ինչպէս և հայ մամուլի, գրողների և հաստատութիւնների ներկայացուցիչներ։

—

Պարիզ, 13 դեկտեմբերի

Իզվոլսկու ճառը համակրանքով է քննադատվում մամուլից, որ մատնանիշ է անում այն հանգամանքը, թէ այդ ճառը միանգամայն համակերպվում է ռուսաց քաղաքականութեան ու սլաւօն պետութիւնների հետ Ռուսաստանի համերաշխութեան խաղաղասիրական տենդէնցիաներին։

«Temps», յիշելով ասիական status quo-ն եապօնական պատերազմից յետոյ ամրացնելու և խաղաղութիւնը պահպանելու գործում Իզվոլսկու ցոյց տուած ծառայութիւնները, յայտնում է, որ թէև Իզվոլսկին իր ճառով չը կարողացաւ վերացնել գոյութիւն ունեցող կօնֆլիկտները, բայց նա ամեն բան արեց, որպէսզի այդ կօնֆլիկտները սուր կերպարանք չը ստանան։

«Journal des Debats» կարծում է, որ Իզվոլսկու ճառը, չը նայած իր մեղմութեան, միանգամայն կտրուկ և դրական է։ Ռուսաստանը չէ ժխտում, որ Բօսնիան և Հերցեգովինան Աւստրիայինն են, սակայն իր խաղաղասիրական ցանկութեան հակառակ՝ ռուսաց կառավարութիւնը թոյլ չի տայ ձեռնամխելու բալկանեան պետութիւնների անկախութեանը։

«Liberte»-ի կարծիքով՝ անկարելի է մեծ խելացիութեամբ և չափաւորութեամբ ձևակերպել միաժամանակ Բալկանում ռուսական շահերի մշտականութիւնն այն բանի հետ, թէ անհրաժեշտ է կատարված փաստը ընդունել այն մասում, որպիսին հնար չը կայ փոխել։ («Հ. Գ.»)

—

Պարիզ, 13 դեկտեմբերի

Ամբողջ չափաւոր և ծայրայեղ հանրապետական մամուլը գայրոյթ է յայտնում նախագահի վրայ յարձակվելու առիթով։ Լրագիրների մեծ մասը յարձակումը կապում է ազգայնական պրօպագանդայի հետ։ Բոլոր մինիստրները և պալատի պրեզիդիումը այցելեցին Ելիսեան պալատը և Ֆալիէրին զայրոյթ յայտնեցին յարձակման առիթով։ Պալատ եկան նաև դեսպանները և հաւատարմատարները։ («Հ. Գ.»)

—

Վիեննա, 13 դեկտեմբերի

«Corresp. Bureau»-ն հաղորդում է, որ անգլիական և գերմանական լրագիրների այն տեղեկութիւնները, իբր շուտով Վիեննա է գալու Լօնդօնի աւստրօ-ունգարական դեսպանը կայսերին յանձնելու Էդուարդ թագաւորի ինքնագիր նամակը, հիմքից զուրկ են։ («Հ. Գ.»)

—

Վիեննա, 14 դեկտեմբերի

«Cor. Bureau»-ին հեռագրում են Բէլգրադից. «Սերբիական մի քանի լրագիրներ հաղորդում են, որ սկուպշչինայի գռնփակ նիստում Միլովանովիչի հաղորդածը բոլոր պատգամաւորների վրա շատ ուժեղ տպաւորութիւն գործեց։ Հաղորդածի հետևանքն եղաւ Միլովանովիչի դրութեան ամրանալը։ («Հ. Գ.»)

—

Լիսաբոն, 14 դեկտեմբերի

Կազմվեց մինիստրութիւն Կամպօս Հէնրիկէսի մինիստր-նախագահութեամբ։ («Հ. Գ.»)

—

Կարակաս, 14 դեկտեմբերի

Գոմէսի նախագահութիւնը ընդունվեց երկրից։ Յեղափոխութիւնը վերջացաւ առանց արիւնհեղութեան։ Նախկին նախագահ Կաստրօյի եղբայր Ցելէստինօն յանձնեց զօրահրամանատարութիւնը, զէնքերը և մթերքները։ Վերահաստատվեց մամուլի ազատութիւնը։ («Հ. Գ.»)

—

Բագւում սնանկ է յայտարարվել Տէր-Յակոբեանի խոշոր ֆիրման, որի պարտքը հասնում է մօտ 4 միլիոնի։

Ֆիրմայի սնանկութիւնը բացատրվում է Բագւի առևտրական աշխարհում տիրող ընդհանուր ճգնաժամով։

—

Ռոստով Դ./վ., 13 դեկտեմբերի

Պարամօնովի հանքում ծագած հրդեհը հանգցրին։ Մարդկային զոհեր թէև չը կան, բայց վնասները չափազանց խոշոր են։ («Հ. Գ.»)

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Կ. Պոլիս, 13 դեկտեմբերի

Արտաքին գործերի մինիստրը լիազօրութիւն տուեց Պետ. Հեռ. Գործ. Թղթակցին յայտնելու, որ Իզվոլսկու ճառը այստեղ թողեց լաւագոյն տպաւորութիւն։ Լրագիրները արտատպում են ճառը առանց կօմենտարիաների, չը կարողանալով յօդուածներ պատրաստել։

Պալատի նախագահ Ահմէդ-Ռիզա-բէյը և փոխ-նախագահ Տալատ-բէյը, սուլթանից հաստատվելով իրանց պաշտօններում, եկան պալատի նիստին։ Ահմէդ-Ռիզան համբուրեց Նէկկի-էֆէնդու ձեռքը, գրաւեց նախագահական աթոռը։ Պատգամաւորները խանդավառ օվացիա արին։

Ահմէդ-Ռիզան իր ճառի մէջ յիշեց իր ամբողջ կեանքը, որ անցկացրեց կռիւների, զրկանքների ու հալածանքի մէջ, և ասաց, որ նա սփոփվում է այսօրվայ հանդիսաւորութիւնից։

Այնուհետև Խալաճեայի նախագահութեամբ երեք կանդիդատներ ընտրվեցին փոխ-նախագահի պաշտօնի համար։ Նրանցից մէկը քրիստոնեայ յոյն Արիստիդի-փաշան է, որ ստացաւ 120 ձայն։ Այնուհետև պալատը ընտրեց քարտուղար, օգնական և կվեստօրներ։ («Հ. Գ.»)

—

Կ. Պոլիս, 14 դեկտեմբերի

Պալատում կարդացվեց պատասխան ուղերձի նախագիծը. նրա քննութիւնը նշանակվեց վաղը։

Նախագծում ասված է, որ պալատը բաժանում է սուլթանի այն վիշտը, որ առաջ եկաւ Բուլղարիայի դէպքերից և Աւստրիայի ձեռքով երկու գաւառների միացումից, բայց յոյս ունի, որ պալատի աջակցութեամբ պատասխանատու կաբինետը ժողովրդի անյողդողդ խաղաղասիրութեամբ և մեծ պետութիւնների բարեկամական օգնութեամբ դժուարութիւնները կը հասցնէ աջող վախճանի։

(«Հ. Գ.»)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

«Нов. Русь» թերթի Թէհրանի թղթակիցը հաղորդում է Սաթթարխանի տարած նոր յաղթութեան մասին հետևեալ մանրամասնութիւնները, որտեղ էյն-ուդ-Դօվլէի բանակը կրկին անգամ ջարդված է։

Նոյեմբերի 16-ին վաղ առաւօտեան քաղաքը դիտող պահակները և պարտիզանական խմբերը տեղեկութիւններ բերին, որ էյն-ուդ-Դօվլէն իր գլխաւոր ոյժերով գալիս է քաղաքի վրա։ Սառուցութիւնը ցոյց է տալիս, որ շահի զօրքերը պատրաստվում են գրոհ տալ քաղաքի վրա երեք կողմից։

Սաթթար-խանը խկոյն անհրաժեշտ պատրաստութիւններն է տեսնում դիմադրելու թշնամուն։

Ժամը 2-ին առաջապահ պահակները նկատում են Լեախօվի կօզակների զօրամասերի մօտենալը, որոնց ետևից քիչ յետոյ երևում են նաև հեծելազօրքը և արտիլերիան թնդանօթներով ու գնդակացիրներով։ Քաղաքից մի մղոն հեռու արտիլերիան կանգ է առնում և պատրաստվում քաղաքը ռմբակօծելու։ Առաջին համազարկը որոտում է ժամը 3-ին և քաղաքում ընկնում են 9 հոգի սպանված ու վիրաւորված։

Սաթթար-խանը, որ սկզբում որոշել էր պաշտպանողական դիրք բռնել միայն, յանկարծ հրամայում է իր մարտական զօրքերին դուրս գալ քաղաքից և պատրաստվել գրոհ տալու թշնամու վրա։

Այդ յանդուգն հրամանը խկոյն կատարվում է։ Երբ ամեն բան պատրաստ էր, Սաթթար-խանը շրջում էր շարքերը և խրախուսում նրանց, միևնոյն ժամանակ բացատրելով որ «նրանց վիճակված է կամ մեռնել կամ յաղթել»։

Գրոհից առաջ աղօթում են բոլորը։ Ապա Սաթթար-խանը իր զօրքերը բաժանում է 3 մասի. մէկը իր առաջնորդութեամբ, միւսը՝ Բաղր-խանի և երրորդը՝ ուսմանոր Շէյխ-Սալիմի և միաժամանակ երեք կողմից պատրաստվում յարձակման։ Մինչ այդ էյն-ուդ-Դօվլէն արդէն 6 համազարկ տուել էր քաղաքի վրա։ Մարտիկների զոհերի թիւը արդէն հասնում էր հարիւրի։

Վերջապէս լսվում է ազդանշանը և Սաթթար-խանի հեծելազօրքը թնդանօթների պաշտպանութեամբ գրոհ է տալիս թշնամու վրա։ էյն-ուդ-Դօվլէն, այդպիսի խելագար յարձակումն չը սպասելով Սաթթար-խանի կողմից, այնքան կորցրեց իրան, որ անկարող եղաւ նոյնիսկ հրաման տալ պաշտպանութեան դիմելու։

Սարսափելի խառնաշփոթութիւն տեղի ունեցաւ շահի բանակում, որից և օգուտ քաղեց Սաթթար-խանն ու ամբողջ թափով գրոհ տուեց թշնամու վրա։ Շահի զօրքերը չը դիմացան այդ նոր գրոհին և խառնիճաղանճ կերպով սկսեցին փախչել։

էյն-ուդ-Դօվլէն, որ զօրքի ետևը անցած հրամայում էր փախչողներին կրակելով, գոնէ, կանգնեցնել, ինքն էլ ստիպված էր միանալ ընդհանուր փախուստին և մի խումբ կօզակներով թողեց պատերազմի դաշտը, 20 վերստաչափ հալածվելով Սաթթար-խանի ձիաւորներից։ Թէ թնդանօթները և թէ բոլոր աւարը, ի հարկէ, ընկաւ Սաթթար-խանի ձեռքը։

Երկու կողմից սպանվածների ու վիրաւորվածների թիւը հասնում էր մօտ 2000-ի։ Պատերազմի մէջ ընկնող ֆէդայիների թւում անսպասելի կերպով գտել են 67 կանայք՝ տղամարդկանց հագուստ հագած։ Այդ տեսարանի առաջ մինչև իսկ Սաթթար-խանի ամուր սիրտը չը կարողացաւ իրան զսպել և արտասւեց լացողների հետ միասին։

—

Թաւրիզ, 8 դեկտեմբերի

Անցեալ օր Ուրմիից եկող մի հայ վաճառականի վրա Մարաղայի ճանապարհին յարձակվեցին Սամադ-խանի ձիաւորները, և եթէ Ուրմիի թիւրքաց հիւպատոսարանի ընկերացող պաշտօնեայի միջնորդութիւնը չը լինէր, պարզ չէ յիշեալին կողոպտելով կը բաւականանային թէ կը սպանէին խկ։

Այդ դէպքը և էյն-ուդ-Դօվլէի բանակից ստացված լուրերը գալիս են հաստատելու, որ կառավարութեան կուսակիցների կողմից կարող են հայերը ենթարկվել ջարդի ու կոտորածի։

Սաթթար խանի և Բաղր խանի պատկերազարդ մեդալներով, ոսկէ և արծաթ, վարձատրվում են յեղափոխական գործիչները։

Իրօ

—

Գնդապետ Լեախօվը մի երկու տողով «Кавказъ» թերթում հերքում է այն լուրը, որ իբր ինքը խօսակցութիւն է ունեցել «Слово» թերթի թղթակցի հետ։

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պոլիս, 26 նոյեմբեր

Աւստրիական կառավարութեան ներկայացուցիչը բողոքի ձայներ կը բարձրացնէ աւստրիական ապրանքներու դէմ շարունակուած ու հետզհետէ աւելի ընդլայնուած բոյկոտի մասին։ Դահլիճը պատասխանած է, թէ իրաւունք չունի միջամտելու ժողովրդային ինքնայորդոր ցոյցերուն։ Կը յուսացուի, որ անհագին գումարներով թերևս հնարաւոր ըլլայ արգելքը վերցնել։

Այս ցոյցերուն մէջ եթէ իրական օգուտ մը կարելի է ենթադրել երկրին համար, սա պիտի ըլլայ, որ բնիկ տարրերը քիչ-քիչ հասկնան թէ իրենք, միևնոյն հողի և երկրի զաւակներ, կրօնքով ու ցեղով զատուած ըլլալով հանդերձ, իրարու կապուած են տնտեսական, բարօրութեան, թշուառութեան միևնոյն կապերով. եղած վնասներուն մէջ պիտի վնասուին ամենքն ալ, նոյնպէս ալ յառաջ եկած շահերուն մէջ՝ շահակից է իւրաքանչիւրը։

Ուրախութեամբ դիտելով ընդհանրական այդ շարժումները, որոնք իրենց ճամբան կը շարունակեն և օրէ օր նորանոր երևոյթներ կը ստանան, անկարելի է չցաւել կարգ մը խորութեանց համար, որոնք տեղի կունենան գաղտնաբար, թաքթաքուր ճամբաներով և լրագրաբար։ Ամսով չափ առաջ, օսմ. սահմանադրական հայ մարմինը, բաղկացած գլխաւորաբար երեսփոխանութենէ, պարլամենտի իբրև անդամ ներկայացուց երկու հայ անձնաւորութիւններ, Գրիգոր Զօհրապ և Պետրոս Հալաճեան, — ինչ որ ժամանակին գրած էի թղթակցութեան մը մէջ։

Գիտնալ պէտք է, որ այսպիսի ընտրութիւնները յաջողութեամբ պսակելու համար՝ երկար բանակցութեան պէտք կայ. և մինչև որ կարելի ըլլայ համաձայնութիւն կայացնել երկրորդ կարգի բոլոր ընտրողներուն մէջ, անհագին ժամանակ կը սպառուի։

Զեզ զարմանար, որ ըսեմ, թէ երբ այդ ամեն գործողութիւնները կատարուած են արդէն, երբ վերջնական ընտրութեանց օրերուն հասած ենք, այլ և այլ թաղերէ անանուն նամակներ կը հասնին Օսմ. Միութեան և Յառաջդիմութեան կօմիտէին՝ վարկաբեկելու մեր ներկայացուած ընտրելիները։ Կօմիտէն, այդ տրուած տեղեկութիւններէն ազդուած, կարծելով թէ արդարև ազգին մէջ բան մը կայ այդ ընտրելիներուն մէջ, իր անդամներէն մէկը կը ղրկէ սրբազան պատրիարք հօր ու եղելութիւնը կը պարզէ։

Ասոր վրայ՝ օսմ. սահմանադրական հայ մարմինը անմիջապէս ժողով կազմելով, քննեց հարցը և, պնդելով իր նախկին որոշումին վրայ, պաշտօն տուաւ իր ատենապետին և ուրիշ անդամակցի մը՝ բանակցիլ Միութեան և Յառաջդիմութեան կօմիտէին հետ՝ յաջողցնելու մեր ընտրելիներուն վերջնական ընտրութիւնը, եթէ կը փափագէր, որ մեր երկրորդ ընտրողներն ալ քուէնին տային թիւրք ընտրելիներուն։ Եթէ, ինչպէս եղաւ գաւառներուն մէջ տեղտեղ, Պօլսի մէջ ալ ծուղակի գար մեր ընտրելիներուն յաջողութիւնը, ազգը իրաւունք պիտի ունենար կոչում ընել բոլոր հայ ընտրեալներուն՝ հրաժարիլ ընտրութենէ և չմասնակցիլ պարլամենտի գործողութեանց։

Այդ վճռական քայլին վրայ՝ հետևեալ օրը Միութեան և Յառաջդիմութեան կօմիտէն հրատարակեց իր օրգանին՝ «Շիրա-յի Իմմէթ» թերթին մէջ մեր ընտրելիներուն անունները և յանձնեց զանոնք ընտրողներուն ուշադրութեանը։

Այս խաղերուն մէջ կան դիտելի կէտեր։ Մեր մէջ տակաւին կան շատեր, որոնք խելքով մտքով կառչած մնացած են էֆէնդիի անուններու. կան ուրիշներ ալ, որոնք աչքերնին յառած վսեմաշուք տիտղոսներու՝ ամեն փրկութիւն անոնցմէ կը յուսան։ Անոնց մէջ կը գտնուին այնպիսիներ ալ, որոնք պարզապէս գործիք են, անգիտակից մեքենաներ՝ ուրիշներուն ներգործութեանցը տրամադրելի։ Այս ըմբռնումովէ, որ ընտրութեանց վերջին թօլէներուն՝ մէջտեղը նետուեցան Նորատունկեան և Յակոբ Պօյաճեանի անունները։ Առաջինը, ինչպէս յայտնի է, մեր հին էֆէնդիներուն վերջինն է. երկրորդը մաթեմաթիքի ուսուցիչ, այնպիսի միտք մը, որ թուական գործողութիւններէ անդին երբեք ուրիշ կերպ խորհրդածութեան մը անընդունակ է։ Թիւրք շրջանակներու մէջ այդ երկուքն ալ ունին իրենց համակրողները. մէկը իբրև վաղեմանօթ էֆէնդի և հեշտօրէն ճկող, համակերպող իր թիւրք պաշտօնակիցներուն, միւսն ալ, իբրև ուսուցիչ քաղաքային վարժարանի, շահած է իր աշակերտներուն երախտագիտութիւնը, բայց իբրև խորհրդարանի մարդ՝ ոչ մէկ նշանակութիւն չունի։ Իր թիւրք աշակերտները կուզեն ընտրել զանի, Պօյաճեանը, ու այդպիսով գործնական հաւասարիքը տալ իրենց երախտագիտութեանը։

Իսկ վերջին կէտը, ամենէն կարևորը սա է, որ խկապէս հակառակորդներ կային Զօհրապին ուժին։ Զօհրապը մեր մէջ ամենէն լաւ խօսողն է. պերճախօսութիւն կայ իր ձայնին ու խօսքերուն մէջ, պերճախօսութիւն կայ իր բուռն յարձակումներուն և զօրեղ դիմադրութեանցը մէջ։ Ունի իր քաղաքացիական արութիւնը, որ անկոտն եղած է նոյնիսկ արիւնի տարիներուն մէջ։ Ատեն մը մեր բոլոր քաղաքական յանցաւորներուն փաստաբանն էր։ Դատարանը երբ տեսաւ թէ ջախջախուած իրաւունքներուն համար զօրեղ ձայն մը կար, որ սարսափեցուցիչ էր, և խօսող բերան մը կար, որ իրաւաբանական ցանցի մը մէջ կը սեղմէր դատական ուժը, Զօհրապը լռեցնելու համար՝ քաղաքական ամբաստանութեան մուրը քսեց անոր ճակտին վրայ և, տասն ալ չըրաւականացած, հալածելու հետամուտ եղաւ, մինչև որ Զօհրապ ստիպուեցաւ Եւրոպա ապաստանիլ։

Անհաւասիկ բուն խորութիւն մը. բան մը, որ հասկցած չեն էֆէնդիի և մաթեմաթիկի ուսուցչի մը քղանցներուն քաշքշող ապուշները, սողունները։

Միւս ընտրելին նոր երիտասարդ մըն է, Եւրոպայի մէջ կատարելագործած իր ուսումը։ Գործունէութեան մեծ ապացոյցներ տուած չէ, բայց շատերէ շատ աւելի վեր կը համարուի։

Շահէն

ՊՐԻՆՑ ՍԱԼԱՐ-ԷԴԴԻՆԸ ԻՐ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

Պարսից շահի փոքր եղբայր արքայազն Սալարը, որ ներկայումս ապրում է Վարշավայում, մօտ օրերս խօսակցութիւն է ունեցել տեղական ժուրնալիստների հետ։

Արքայազնը շատ լաւ տպաւորութիւն է թողնում. նա ունի գեղեցիկ, ինտելիգենտի դէմք, հագնվել է ճաշակով, եւրօպական հագուստ։ Բայց գլխին դնում է աւանդական կլոր գլխարկը, որը խօսելու ժամանակ ջղայնաբար հանում է յաճախ ու նորից դնում։

— Ես հաւատում եմ, — ասել է նա, — սահմանադրական հիմքերի վրա վերածնված իմ հայրենիքի պայծառ ապագային։ Ինչպէս ցոյց է տալիս պատմութիւնը, սահմանադրական կարգերի ներմուծումը ամեն տեղ և ամեն ժամանակ հանդիպել է միաժամանակ ռէակցիօն բունկումների։ Այդ, կասեմ, պատմական օրէնքից չեն խուսափել նոյնիսկ այնպիսի առաջադէմ պետութիւններ, ինչպէս Ֆրանսիան ու Անգլիան։

Եւ ապա, ըստ երևոյթին յափշտակված ազատ Պարսկաստանի ապագայի անուրջներով, արքայազնը շարունակեց.

— Դուք տեսնում էք ձեր առաջ, չը նայելով իմ ասիական ծագումին, Թագաւորող տան ամենաազատամիտ ներկայացուցիչներից մէկին։ Թէ ինչու եմ ես այսպէս, կը բացատրեմ ձեզ մի քանի խօսքերով։

«Մի անգամ ես մտածեցի մի այսպիսի հարցի մասին։ Ենթադրենք, որ ես ու իմ ամենամօտ հարազատներս բաղկացած ենք չորս հոգուց, իսկ պարսիկները 4 միլիոնից։ Մեզ այդ չորս հոգուս յանձնել են 4 միլիոն մարդկանց վրա իշխելը։ Ես ինձ հարց տուի, թէ կարելի՞ է, արդեօք, թոյլ տալ մտածելու, որ գերագոյն արդարութիւնը ներկայացնող Աստուած պահանջէր այդ 4 միլիոն մարդկանցից լինել այդ 4 մարդու ճորտը և կուրօրէն հնազանդվել նրանց բոլոր գէպքերում։ Ո՛չ, Աստուած այդ պահանջը անել չէր կարող։ Նշանակում է՝ ես ևս, եթէ հաւատում եմ նրա սրբազան կամքին, իրաւունք չունեմ այդ պահանջն անելու։ Ահա թէ ինչը դարձրեց ինձ ազատ մտածող մարդ։

«Այդ պատճառով ես հարկադրված էի բաժանվել իմ արքայական ընտանիքից, որովհետև նա բոլորովին այլ հայեացքների ու նպատակների է հետամտում։

«Ես իմ ամբողջ սրտով ձգտում եմ բոլորովին նուիրել ինձ իմ դժբաղդ ժողովրդի ծառայութեան»։

Խօսակցութիւնը ապա անցաւ օտար պետութիւնների, ինչպէս՝ Ռուսաստանի, Անգլիայի կամ Թիւրքիայի միջամտութեանը պարսկական գործերին։

— Եթէ Ռուսաստանը, — նկատեց արքայազնը սրամտաբար, — կուղարկէ Պարսկաստան մի զինուոր, այն ժամանակ Անգլիան կուղարկէ երկուսը, իսկ Թիւրքիան՝ երեքը։

Արքայազնը ի միջի այլոց ասել է.

— Կուզենայի լինել Մօսկվայում և Պետերբուրգում, ապա այնտեղից գնալ Պարիզ։ Սակայն այդ բոլորը կախված կը լինի արդէն Պարսկաստանի անցքերից։ («Р. С.»)

ԻԶՎՕԼՍԿՈՒ ՃԱՌԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅՈՒՄ

—

(Պաշտօնական հաղորդագրութիւն)

Պետ. Դումայի անդամներ։ Բիւջէտային մասնաժողովի զեկուցումից դուք կարողացաք հաւատալ, որ ես ամենամանրակրկիտ կերպով ուշադրութեան առել եմ բոլոր այն ցանկութիւնները, որոնք արվեցին 1908 թ. ինձ ենթակայ մինիստրութեան նախահաշւի առիթով։ Ինչ վերաբերում է այդ մինիստրութեան պաշտօնեաների ցանկը վերաքննելուն, ես արդէն պատիւ ունեցայ բացատրել ինչպէս Դումայում անցեալ ձմեռ, այնպէս և վերջերս բիւջէտ. մասնաժողովի մէջ, որ այդ գործում ես անհրաժեշտութիւնից դրդված պէտք է որոշ յաջորդականութիւն պահպանեմ։ Կենտրոնական մինիստրութեան պաշտօնեաների ցանկը արդէն ամբողջովին մշակված է և շուտով կը ներկայացվի մինիստրների խորհրդի քննութեանը։ Այդ ցանկը օրէնսդրական կարգով հաստատվելուց յետոյ միայն կարող կը լինեմ վերակազմել արտասահմանեան հաստատութիւնների պաշտօնեաների ցանկերը, որովհետև կարծում եմ, որ դիպլօմատիական ծառայութիւնը պատշաճ բարձրութեան վրա դնելու համար անհրաժեշտ է փոխադարձ առնչութիւն հաստատել կենտ. վարչութեան և մինիստրութեան արտասահմանեան մարմինների միջև։ Այս միտքը մանրամասն պարզեցի բիւջէտ. մաս-

նաժողովի նիստում, և, թւում է, նրա անդամների մեծ մասը համակրանքով վերաբերվեց նրան։

Այսօր կը սահմանափակվեմ սոսկ նրանով, որ կը կրկնեմ, թէ խորապէս գիտակցում եմ ինձ ենթակայ վարչութեան վերակազմութեան ամբողջ կարևորութիւնը, բայց այդ գործը չափազանց դժուար է, բարդ է և, որ գլխաւորն է, նրա իրագործումը երկար ժամանակ է պահանջում, որովհետև դիպլօմատիական կեանքի այժմեան ամբողջ սիստեմը բաւականաչափ հնացել է և կարօտ է արմատական փոփոխութեան։

Թագաւոր Կայսրը հաճեց թոյլատրել ինձ Դումային բացատրութիւններ տալ արտաքին քաղաքականութեան ընթացիկ հարցերի վերաբերութեամբ։ Ես առանձնապէս բաղդաւոր եմ զգում ինձ, որ այդ թոյլտրութիւնը ստացայ այժմ, երբ մի քանի հարցեր խորապէս յուզում են ռուս հասարակութեանը։ Իմ գործը թեթև գործերից չէ։ Ծանրապէս պատասխանատու լինելով այն խօսքերից իւրաքանչիւրի համար, որ կասեմ այս ամբիօնից, չեմ կարող ամբողջովին անձնատուր լինել զգացմունքիս, և ձեզանից շատերին իմ ձայնը հաւանօրէն կը թւայ սառը, ընդհանուր տրամադրութեան հակադիր։ Սակայն խնդրում եմ ձեզ լսել ինձ այն ուշադրութեամբ, որպիսին պահանջում է մեզ ժամանակակից քաղաքական դէպքերի լրջութիւնը։ Որպէսզի դուք պարզ հասկացողութիւն ունենաք այդ դէպքերի իսկական ֆազիսի մասին, ամենից առաջ ձեզ պէտք է ծանօթացնեմ մեր քաղաքական ընդհանուր դրութեան գլխաւորագոյն գծերի հետ։

Համարեա երեք տարի առաջ, երբ ես Կայսրիս կամքով այժմեան պաշտօնիս կոչվեցի, Ռուսաստանը, արտաքին պատերազմից, ես առաւել ներքին խռովութիւնից ցնցված, թւում էր, թէ կանգնած էր Հեռաւոր Արևելքի նոր բաղդութիւնների վըտանգի առաջ։ Դուք յիշում էք, թէ ինչպիսի յամառութեամբ ձայներ էին լսվում, որոնք խորհուրդ էին տալիս մեր բոլոր մտածմունքները և բոլոր մեր ոյժերը կենտրոնացնել Հեռաւոր Արևելքի վրա և փութով նոր կուի բռնվել ոչ-վաղեմի թշնամու հետ։ Յիշեցէք նաև, որ անցեալ ձմեռ այս նոյն ամբիօնից կարողացայ յայտնել, որ, շնորհիւ Եապօնիայի հետ կապած համաձայնութեան, շնորհիւ նաև միւս պետութիւնների հետ կապած մի շարք համաձայնութիւնների, ընդհանուր դրութիւնը Խաղաղական ովկիանոսի ափերին և այնտեղի մեր սեփական դրութիւնը կարելի էր հիմնաւորապէս կայուն համարել։ Շատերը ձեզանից չէին հաւատում այն ժամանակ իմ լաւատեսութեանը։ Ինձ թւում է սակայն, որ դէպքերը հաստատեցին այդ լաւատեսութիւնը, և ես կարող եմ հաւատ յայտնել, որ այդ կողմից այժմ չէ կարելի որևէ բարդութիւն սպասել։

Հեռաւոր Արևելքի գործերի վերաբերութեամբ մեծ պետութիւնների միջև կապած իմ յիշատակած համաձայնութիւնների թւում աւելացաւ կրկին մի նորը, այսինքն՝ Հիւսիս-Ամերիկական նահանգների և Եապօնիայի համաձայնութիւնը։ Այդ համաձայնութիւնը հետամուտ է միևնոյն նպատակին, ինչպէս Եապօնիայի հետ կնքած մեր քաղաքական կօնվենցիան, այսինքն պահպանել status-quo-ն Խաղաղական ովկիանոսի ափերում, ապահովել միջազգային առևտրի ազատութիւնը և պահել չինական կայսրութեան ամբողջութիւնը և անկախութիւնը։ Այդ համաձայնութեան մասին երկու կողմերն էլ մեզ տեղեկացրին։ Դեռ մինչև այդ համաձայնութեան ստորագրութիւնը մենք կարողացանք սոսկ ողջունել միջազգային այդ ակտը, որ հանդիսանում է դարձեալ մի նոր երաշխաւորութիւն խաղաղութիւնը և Հեռաւոր Արևելքի գոյութիւն ունեցող իրերի կարգը պահպանելու համար։

Դուք գիտէք, որ Եապօնիայի հետ կապած համաձայնութեան բնական արգասիք ներկայացաւ մեր համաձայնութիւնը Անգլիայի հետ՝ վերաբերող Միջին Ասիային, Պարսկաստանին, Աւղանստանին և Տիբէտին։

Այդ համաձայնութեան մասին շատ խօսվեց, նրան շատ քննադատեցին որպէս ռուսական, նոյնպէս և անգլիական կողմից։ Ես չեմ մտնի նրա գնահատութեան մէջ, այլ կասեմ միայն, որ այդ համաձայնութիւնը անհրաժեշտ և բնական լրացումն է մեր համաձայնութեան Եապօնիայի հետ։ Կը նկատեմ նոյնպէս, որ նա շատ լուրջ փորձանքների ենթարկվեց։ Նրա շնորհիւ Պարսկաստանում ծագած ներքին ճգնաժամը մեզ համար չունէր այն վտանգաւոր հետևանքները, որոնք անխուսափելի կը դառնային նախկին սուր մրցութեան պատճառով մեր և Անգլիայի միջև պարսկական գործերի հողի վրա։ Մեր քաղաքականութեան միակ նպատակն է Պարսկաստանում պահպանել պատմականօրէն կազմված բարեկամական յարաբերութիւնները այդ երկրի հետ և ռուսական այն խոշոր առևտրական շահերը, որոնք կարողացան զարգանալ պարսկական հիւսիսային նահանգներում։ Միևնոյն ժամանակ մենք ամենևին չենք ցանկանում խախտել ոչ Պարսկաստանի ամբողջութիւնը և անկախութիւնը, ոչ խառնվել նրա ներքին գործերին, բայց միւս կողմից մեզ համար չափազանց մեծ նշանակութիւն ունի, որ Պարսկաստանում պահպանվի քաղաքական և սօցիալական կարգը։ Հէնց այդ սկզբունքները հիմք դարձան մեր համաձայնութեանը Անգլիայի հետ, որի հետ մենք գործում ենք պարսկական գործերի հողի վրա լիակատար միաբանութեամբ։ Հեռու մնալով որևէ ուղղակի միջամտութիւնից, Ռուսաստանը և Անգլիան, որպէս սահմանակից և աւելի շահագրգռված պետութիւններ պարսկական գործերում, միշտ պատրաստ են օգնել Պարսկաստանին և տալ նրան բարեացակամ խորհուրդներ։ Կատարելապէս անկեղծ և անշահասէր կերպով գործելով, մենք հաստատ յոյս ունենք, որ այդ խորհուրդները վերջ ի վերջոյ կը հասցնեն մի այդքան ճգձգվող ներքին ճգնաժամը բարենպաստ լուծման։ Շուտափոյթ ելքը ներկայ դրութիւնից մանաւանդ ցանկալի է մեզ համար այն պատճառով, որ նրա ամենամեծ սրութիւնը զգացվում է Ռուսաստանին սահմանակից Ատրպատականում, ուր չափազանց վնասվում են մեր առևտրի, մեր ձեռնարկութիւնների և մեր հպատակների շահերը։ Մենք գործ ենք դնում և գործ կը դնենք մեզանից կախված բոլոր միջոցները այդ շահերը պաշտպանելու համար։ Ուրեմն, մեր համաձայնութիւնը Անգլիայի հետ արդէն երկու էական ծառայութիւն մատուցից մեզ և օգնեց ամրացնել մեր դրութիւնը Հեռու Արևելքում, հեշտացրեց մեր չը միջամտելու քաղաքականութիւնը Պարսկաստանում, բացի դրանից, թէպէտ և նա նիւթ ունի հարցերի մի որոշ շրջան, նա շատ գնահատելի է աւելի ես ընդհանուր տեսակէտից, և սահմանելով պետութիւնների միջև բարեկամական և վստահելի յարաբերութիւններ՝ հէնց դրանով նպաստում է նրանց համանման գործողութիւններին միջազգային քաղաքականութեան ուրիշ հարցերում ևս։ Օրինակ կարող են ծառայել Բալկանեան թերակղզու վրա ներկայումս ծագած հարցերը։

Պարոններ, աշխատելով ապահովել ամուր միջազգային դրութիւն Ռուսաստանի համար, ես առաջվան պէս ամեն ճիգ գործ կը դնեմ ոչ միայն աջակցել նրանց կատարեալ ծաւալով, այլ և անդադար ամրացնել մեր դաշնակցական յարաբերութիւնները Ֆրանսիայի հետ։ Ես խորին գոհունակութեան զգացմունքով կարող եմ վկայել, որ համաշխարհային քաղաքականութեան բոլոր հարցերում Ռուսաստանը և Ֆրանսիան գործում են կատարեալ համաձայնութեամբ։ Դա ամենևին չէ խանգարում մեզ բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել ուրիշ պետութիւնների հետ, և ես ամբողջապէս միանում եմ այն բանին, ինչ որ նորերս իր պարլամենտական ճառի մէջ շեշտեց իշխ. Բիւլօվ, այն է թէ ռուսական քաղաքականութիւնը ոչ մի թշնամական վերաբերմունք չունի դէպի Գերմանիան։ Ընդհակառակը, Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև պէտք է պահպանվեն հին բարեկամական յարաբերութիւններ (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։ Ես կարող եմ նոյնպէս կատարելապէս վստահեցնել, ինչպէս ես առիթ ունեցայ հաւատացնել գերմանական կանցլերին, որ Ռուսաստանի և Անգլիայի միջև չը կան ոչ բաց, ոչ էլ գաղտնի համաձայնութիւններ, որոնք ուղղված լինէին գերմանական շահերի դէմ։

Պարոններ, դուք արդէն գիտէք իտալական արտաքին գործերի մինիստրի արտասանած ճառից, որ վերջին ժամանակներս նշանաւոր մերձեցում կայացաւ մեր և Իտալիայի միջև։ Այդ մերձեցումը տեղի ունեցաւ կատարելապէս բնական կերպով այն պատճառով, որ երկու կողմերն ևս միանման շահագրգռված են, որպէսզի հողային status quo պահպանվի Բալկանեան թերակղզու վրա և պաշտպանվի բալկանեան պետութիւնների քաղաքական ու տնտեսական անկախութիւնը։ Հայեացքների այդ միօրինակութիւնը երևան եկաւ ձեզ արդէն յայտնի երկաթուղային հարցի առիթով Բալկանեան թերակղզու վրա, երբ Իտալիան եռանդուն կերպով հանդէս եկաւ մեզ հետ ի նպաստ այսպէս անուանված Ադրիական երկաթուղու։ Նա աւելի ևս աչքի է ընկնում ներկայումս բալկանեան քաղաքականութեան հարցերի առիթով, որոնց մասին կը խօսեմ քիչ յետոյ։ Այժմ ես կասեմ միայն, որ մեր մերձեցմանը Իտալիայի հետ ես ևս Տիտտօնիի նման մեծ նշանակութիւն եմ տալիս։

Ես համոզված եմ, որ նա էական աջակցութիւն ցոյց կը տայ իմ մատնացոյց արած նշանաւոր հարցերի խաղաղ և արդարացի լուծման (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։

Պարոններ։ Ամեն ջանք գործ դնելով, որպէսզի դնենք Ռուսաստանը հէնց նոր նկարագրված միջազգային պայմանների մէջ, ես ղեկավարվում էի նախ և առաջ այն համոզմամբ, որ նորերս կրած արտաքին և ներքին ցնցումներից յետոյ Ռուսաստանը կարիք ունի իր ոյժերը կենտրոնացնելու և խաղաղ պետական շինարարութեան ժամանակաշրջան սկսելու (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։ Բայց ես ղեկավարվում էի և այլ դրդումներով։ Ինձ համար հաստատ հաւատի առարկայ էր և այն, որ Ռուսաստանը չէ կարող հրաժարվել այն դերից, որ նրան պատկանում է, որպէս եւրօպական մեծ պետութեան (ծափահարութիւններ և բացագանչութիւններ «բրաւօ»), չէ կարող հրաժարվել այն աւանդութիւններից, որոնք դրոշմված են նրա բազմադարեան և փառաւոր պատմութեան մէջ։ Վերջին տարիների դէպքերը պարզ ցոյց տուին, որ Ռուսաստանը եւրօպական հաւասարակշռութեան անհրաժեշտ ֆակտորն է. նրա թուլութիւնը, թէկուզ և ժամանակաւոր, ամենևին շահաւէտ չէ ընդհանուր խաղաղութեան համար։ Բայց մանաւանդ սարսափելի է նրա թուլութիւնը սլաւօնական այն ժողովուրդների և պետական օրգանիզմների համար, որոնց համար զօրեղ Ռուսաստանը լաւագոյն գրաւականն է սեփական ազգային անկախութեան պահպանման և զարգացման համար։ Որ իմ յիշած աւանդութիւնները ռուս հասարակութիւնը չէ մոռացել, դրա ապացոյցը այն ընդհանուր ուշադրութիւնն է, որ այդ հասարակութիւնը դարձրեց մեր դիւանագիտութեան դերի վրա մակեդօնական րէֆօրմների հարցում։

Այդ աւանդութիւնների աւելի ևս պայծառ գիտակցութիւնը երևան եկաւ, երբ մի քանի ամիս առաջ աւստրօ-ունգարական արտաքին գործերի մինիստրը հանդէս եկաւ Սանջակեան երկաթուղու յատակագծով։

Ի հարկէ, դուք յիշում էք, պարոններ, այդ առիթով այս ամբիօնից իմ տուած բացատրութիւնները։ Այդ դէպքը, որը խիստ մեծ յուզմունք պատճառեց ռուս հասարակութեանը, մի նշանաւոր հետևանք ունեցաւ. նա առիթ տուեց Ռուսաստանին կրկին և անշահասէր հոգացողութիւն ցոյց տալ բալկանեան պետութիւնների շահերի և տնտեսական բարօրութեան մասին։ Այդ ժամանակ պարզվեց, որ այդ ուղղութեամբ Ռուսաստանը գործում էր ոչ միայնակ, այլ նա կարող էր յոյս դնել մի քանի այլ պետութիւնների աջակցութեան վրա։ Նոյնքան կորուկ և անշահասէր աջակցութիւն ցոյց տուեց Բալկանեան թերակղզու սլաւօն ազգութիւններին մակեդօնական րէֆօրմների հարցում, գործադրելով, որպէս ձեզ հաճելի կը լինի յիշել, շատ յամառ աշխատանք՝ լայն հիմքերով մշակելու համար մակեդօնական երեք վիլայէթների դատաստանական վերակազմութեան գործը։

Անցեալ յուլիսին տեղի ունեցաւ մի դէպք, որը կատարելապէս կերպարանափոխեց ընդհանուր քաղաքական դրութիւնը Բալկանեան թերակղզու վրա. Թիւրքիայում վերականգնվեց սահմանադրութիւնը և օսմանեան կայսրութեան պետական նոր կազմի հիմքում դրվեց քրիստոնեայ և մահմեդական ազգաբնակութեան իրաւունքների հաւասարութիւնը։ Դուք գիտէք, թէ մենք ինչպէս վերաբերվեցինք այդ դէպքին։ Բոլոր պետութիւնների հետ, որոնք անկեղծ կերպով ցանկանում են բալկանեան հարցի խաղաղ լուծումն, մենք յայտնեցինք մեր պատրաստակամութիւնը կատարեալ վստահութեամբ վերաբերվել օսմանեան կառավարութեան դիտաւորութիւններին և ամեն կերպ օգնել նրան անարգել կերպով իրագործելու իր ծրագրած րէֆօրմները։ Այդպիսով, հանգամանքները, քան երբևիցէ, շատ նպաստաւոր կերպով էին դասաւորվում Բալկանեան թերակղզու վրա։ Ռուսաստանը, շնորհիւ իր քաղաքականութեան ընդհանուր ուղղութեան, ոչ թէ չէր հանդիպում այդ հողի վրա առօրեական կասկածոտութեան և անբարեացակամութեան, բայց կարելի է առաջին անգամ պատմութեան մէջ իրաւունք ունէր յոյս դնելու այն պետութիւնների միաբանութեան վրա, որոնք անցեալ ժամանակներում ամենամեծ դիմադրութիւն էին ցոյց տալիս նրան։ Ահա թէ որպիսի հանգամանքում երևան եկան էլի երկու նոր դէպքեր, որոնք յանկարծ սուր կերպարանք տուին ընդհանուր եւրօպական դրութեանը։ Աւստրօ-ունգարական միապետութիւնը, որը 30 տարի առաջ Բեռլինի կօնգրէսից իրաւունք ստացաւ գրաւելու և կառավարելու Թիւրքիայի երկու նահանգները—Բօսնիա և Հերցեգովինա—միահեծան սկսով վճռեց այդ սահմանափակ իրաւունքները դարձնել լիակատար և անսահման տիրապետութեան իրաւունք և միևնոյն ժամանակ յայտնեց, որ նա հրաժարվում է նոր կօնգրէսի նրան տուած իրաւունքից՝ գինւորական գրաւման մէջ պահել Նօվօ-Բազարի սանջակը, որը այժմ վերադարձված է սուլթանի լիակատար տիրապետութեանը։ Նրա հետ համարեա միաժամանակ տեղի ունեցաւ մի այլ դէպք. Բօլգարիան իրան անկախ պետութիւն յայտարարեց և բօլգարական իշխանը արքայական տիտղոս ընդունեց։ Պարոններ, Աւստրօ-Ունգարիայի վճիռը՝ միացնել Բօսնիան և Հերցեգովինան՝ Ռուսաստանում խորին յուզում առաջացրեց, բայց աւելի ևս մեծ յուզում առաջացրեց սլաւօնական երկու անկախ պետութիւնների ազգաբնակութեան մէջ։ Սերբիացիները և չէրնօգորցիները դրա մէջ տեսան մի հարուած, որ տրվում էր իրանց ցեղի իդէալական ամբողջութեանը, և ապագայում սպառնալիք՝ իրանց սեփական ինքնուրոյնութեանը։ Նրանք շատ բնականաբար խնդրին իրանց հայեացքները դարձրին Ռուսաստանի վրա և ռուս համացեղակիցների մէջ, շատ բնական է, գտան ջերմ համակրութիւններ, որոնք անսովոր ոյժով արտայայտվեցին սերբիական գահաժառանգի, սերբիական յայտնի գործիչ Պաշիչի և սերբիական մի քանի գիտնականների և հրապարակախօսների նորերս այստեղ մնալու առիթով։ Ռուս հասարակութեան ձայնը սկսեց սախպողաբար պահանջել ռուս կառավարութիւնից բողոքելու միացման ակտի դէմ։ Միևնոյն ժամանակ, որպէս յաճախ պատահում է, հասարակութեան զգացմունքի վառ բռնկմներին կառավարութեան գործողութիւնների մասին դատելու համար հիմնվում էին ոչ այնքան կօնկրէտ փաստերի, որքան բազմաթիւ զանազանակերպ լուրերի, պատմուածքների և համարեա լեգէնդների վրա։

Ինձ, որպէս արտաքին գործերի մինիստրութեան ղեկավարի, վիճակվեց և վիճակվում է շատ ծանր և դառն բոպէներ քաշել. ծանր այն պատճառով, որ, պատասխանատուութիւն կրելով, ես չեմ կարող ղեկավարվել վրդովված զգացմունքներով, այլ պարտաւոր եմ որոնել գործնական և խաղաղ ճանապարհներ ճգնաժամը լուծելու համար. դառն այն պատճառով, որ բորբոքված կրքերի միջև ես ենթարկվում եմ յարձակումների ոչ միայն այնտեղ, Ռուսաստանի սահմանից դուրս, այլ և այստեղ, այն հողի վրա, որի հետ շօշափվելուց ոչ թէ ինձանից պէտք է խլվեն, այլ կրկնապատկվեն ֆիզիքական և բարոյական ոյժերը (ծափահարութիւններ, բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։ Իմ գործելակերպը այդ հարցում ենթարկվում էր և ենթարկվում է խիստ դատապարտութեան. ինձ պախարակում են այն բանում, որ հէնց սկզբից կըտրական բողոքով չը պատասխանեցի Բօսնիան և Հերցեգովինան միացնելու փաստին, այլ գնացի դիւանագիտական բարեկամական բանակցութիւնների շաւղով։

Ի հարկէ, դուք կը հասկանաք, պարոններ, որ այս բեմից ես չեմ կարող հրապարակ հանել այն բանակցութիւնների բոլոր մանրամասնութիւնները, որոնք լինում էին և վարում եմ ես արտաքին քաղաքականութեան հարցերի վերաբերմամբ, և չէք սպասի ինձանից սէնսացիօն մերկացումներ և անհամեստութիւններ. այնու ամենայնիւ ես կաշխատեմ բատ կարելոյն տալ ձեզ լիակատար հասկացողութիւն այն պայմանների մասին, որոնց ժամանակ ծագեց և զարգանում էր Բօսնիան և Հերցեգովինան միացնելու հարցը։ Պարոններ, նրանք, որոնք ինձանից պահանջում են խիստ բողոք Բօսնիան և Հերցեգովինան միացնելու դէմ, անշուշտ կարծում են, որ ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրը կարող է գործել այդ հարցում առանց որևէ կախում ունենալու քաղաքական յաջորդականութիւնից և նախընթաց պարտաւորութիւններից։ Դժբաղդաբար այդ այդպէս չէ։

Պատմական դիւանագիտական գրականութեան մէջ առաջ էլ սպրդում էին ցուցմունքներ այդպիսի պարտաւորութիւնների գոյութեան մասին։ Այժմ, որպէս ձեզ յայտնի է, անցեալը քօղարկող վարագոյրը մասամբ բացված է։ Անհամեստութիւնը մենք չենք կատարել. բայց միւս կողմից ես հնարաւորութիւն չունեմ հերքել 1877 թւի բուդապէշտեան պայմանագրի և 1878 թւի Բեռլինի դէկլարացիայի յայտարարված դօկումենտների իսկութիւնը։ Իմ բանը չէ դատավճիռ արձակել այդ ակտերի վերաբերմամբ. դա պատմութեան գործն է։ Ինձ վիճակվեց անհրաժեշտութիւն՝ զգալու նրանց գոյութիւնը։ Ես պէտք է շարունակեմ և ասեմ, որ ես ստիպված եմ ոչ միայն հաշիւ տեսնել այդ ակտերի հետ, այլ և մի շարք դրանց հետևող դիպլօմատիական համաձայնութիւնների հետ։ Նրանցից մի քանիսը, անկասկած, կորցրել են իրանց ոյժը, սակայն մի քանիսը այժմ ևս մի յայտնի չափով շարունակում են ծանրանալ մեր գործողութիւնների վրա ներկայ հարցում։ Ահա, պարոններ, մեզ համար որպիսի ծանր և աննպաստ պայմաններումն ենք ստիպված հանդիպելու Աւստրօ-Ունգարիայի վճիռը իր օգտին փոխելու Բեռլինի դաշնագրի որոշումը Բօսնիայի և Հերցեգովինայի վերաբերմամբ։

Այդպիսի պայմաններում դժուար չէ նախատեսել այն վտանգաւոր հետևանքները, որոնց ես կը հասցնէի Ռուսաստանը, եթէ ընթանայի այն շաւղով, որ այնպիսի պահանջկոտութեամբ մատնացոյց էին անում ինձ, այն է՝ բողոքի ճանապարհը։ Պարոններ։ Իւրաքանչիւր բողոքի համար կարող են հիմք ծառայել երկու բան. կամ իրաւաբանական իրաւունքը, կամ վճիռ՝ պաշտպանել բողոքը ոյժով։ Բայց այն բանից, ինչ պատմեցի ձեզ մեր նախկին պարտաւորութիւնների մասին, դուք կարող էք հասկանալ, թէ որքան խախուտ էին իրաւաբանական հիմքերը բողոքի համար, երբ այդ պարտաւորութիւնները կան։ Որպիսի բացատրութիւն էլ տրվէր նրան, բողոքը կունենար աչքառու անբարեացակամ գործողութեան բնաւորութիւն, այսինքն այնպիսի գործողութեան, որը անխուսափելի կերպով կը հասցնէր սուր յարաբերութիւնների, իսկ յետոյ շատ կարելի է և իրական ընդհարման։ Իսկ բողոք յայտնել, առանց դիտաւորութիւն ունենալու հարկաւոր դէպքում ոյժով պաշտպանելու նրան, քաղաքական սխալներից ամենախոշորն է։ Ես այդ սխալը չարեցի։ Սակայն եթէ Ռուսաստանը ներկայ դէպքում իրաւաբանական հիմք չունի միայնակ բողոքելու համար, միւս կողմից նա ոչ միայն իրաւունք, այլ և պարտաւորութիւն ունի մատնացոյց անելու հարցի մի այլ կողմի վրա, այն է՝ մատնանշելու այն միջազգային ակտը, որով որոշվում է Բօսնիայի և Հերցեգովինայի դրութիւնը, այսինքն Բեռլինի դաշնագիրը։ Ձեզանից իւրաքանչիւրին յաւ զգալով հասկանալի է, թէ որպիսի պայմաններում կապվեց այդ դաշնագիրը և թէ որպիսի նպատակներով էին ներշնչված նրա կազմողները։ Ռուսաստանն աւելի քիչ,
քան որևէ ուրիշ պետութիւն, առիթ ունե
գոհ լինելու այդ դաշնագրից, որը առ
չինչ դարձրեց այն հետևանքների կէ
սից աւելին, որոնց հասաւ նա ոչ միայ
յօգուտ իրան, որքան յօգուտ Բալկանեա
թերակղզու սլաւօն ազգութիւնների՝ յա
թական պատերազմից յետոյ, և այնու ա
մինչև Ռուսաստանը 30 տարվայ ըն
թացքում ձեռք չը տուեց այդ ակտին
խստութեամբ պահպանում էր եւրօպակա
պետութիւնների միաձայն ընդունած ս
սկզբունքը թէ՝ ոչ մի պետութիւն
կարող փոխել ընդհանուր եւրօպակ
դաշնագիրը այլապէս, քան ստորագրո
բոլոր կողմերի համաձայնութեամբ։

Ինձ թւում է, թէ քանի որ պետութի
ներից մէկը վճռեց հարց բարձրա
նել Բեռլինի դաշնագրի իր համար ա
յարմար յօդուածի փոփոխութեան մասին
քանի որ մենք այդ վճիռը խանգարել չէ
կարող, մեր բարոյական պարտաւորութի
է մատնացոյց անել ուրիշ յօդուածնե
վրա, որոնք անշահաւէտ և ծանր են Ռու
սաստանի համար, մանաւանդ Բալկանե
թերակղզու սլաւօնական պետութիւննե
և հէնց իրան՝ Թիւրքիայի համար։ Ա
թէ ինչու Հերցեգովինայի հարցում ես չ
կարող ուրիշ հայեցակէտ ընտրել, քան ա
որի վրա հէնց նոր մատնացոյց արի։ Ս
հողի վրա ես յոյս ունէի կատարեալ համ
կրութեան հանդիպել պետութիւնների
ծամասնութեան կողմից։ Յիրաւի, պետ
թիւնների մեծամասնութիւնը իսկոյն
դունեց, որ Բօսնիան և Հերցեգովին
միացնելու հարցը ընդհանուր եւրօպակ
բնաւորութիւն ունի, և քանի որ խօ
Բալկանեան թերակղզու վրա Բեռլինի դ
նագրի ստեղծած իրերի դրութեան փո
խութեան մասին է, ուստի պիտի նոյնպէս
րաքննել այդ դաշնագրի ուրիշ որոշումնե
որոնք անշահաւէտ են Ռուսաստանի, Թի
քիայի և բալկանեան պետութիւնների
մար։ Հարցը այդպէս դնելուց ինքն ի
բղխում էր կօնֆերենցիայի միտքը։
առիթով ես պէտք է հերքեմ այն լեգենդ
որ իբր թէ կօնֆերենցիա հրաւիրելու մ
քը պատկանում է ինձ և ես չեմ փափ
թել ուրիշ պետութիւնների վզին։ Ի
պէս այդ միտքը առաջին անգամ յայտ
է Թիւրքիան, որ շատ բնական է, որ
հետև Բեռլինի դաշնագրի խախտվել
անմիջապէս վնաս կրող կողմը նա է։ Կ
ֆերենցիայի մասին մեր մամուլը և, կ
ծեմ ձեզանից, շատերը անհամակրութե
վերաբերվեցին։ Հարցնում եմ. ումն է հ
կաւոր կօնֆերենցիան։ Ես պատասխան
եմ, որ կօնֆերենցիան հարկաւոր է բ
րին, ում համար իրաւունքը բարձ
փաստից, ում համար մեծ նշանակութ
ունի իմ բերած այն սկզբունքի պահպան
թիւնը, որ ոչ ոք չէ կարող փոփոխել դաշ
գրի որոշումները այլապէս, քան նրան բ
մասնակցողների համաձայնութեամբ։
սկզբունքը երկու անգամ գործադրվեց
ամբողջ ծաւալով Ռուսաստանի վերա
մամբ առաջին անգամ 1871 թւին,
ռուսաց կառավարութիւնը կամեցաւ
թափել իրանից այն պարտաւորութ
որ դրված էր նրա վրա Պարիզի դա
գրով՝ նաւատորմ չը պահել Սև ծովի
երկրորդ անգամ 1878 թւին, երբ յա
կան պատերազմից յետոյ Թիւրքիայի
մենք ստիպված էինք Սան-Ստեֆանո
մեր կապած դաշնագիրը ներկայացնել
րօպական պետութիւնների դատաստ
այն պատճառով, որ այդ դաշնագիրը
խում էր նախկին ընդհանուր եւրօպա
դաշնագիրներից բղխող դրութիւնը։ Ն
դէպքում էլ ես պետութիւնները պնդ
իրանց իրաւունքի վրա՝ ազատ կե
քննելու իրանց ենթակայ հարցերը և ի
վճիռներին տալու պարտաւորական դա
գրային որոշումների ձև։ Պետութիւն
հէնց մի այդպիսի ժողովի վրա էինք
դում մենք ներկայ դէպքում, այդ
վրա մենք կարող էինք սպասել համա
թեան եթէ ոչ բոլորի, գոնէ պետութ
ների մեծամասնութեան կողմից և, կ
նելով այդ հողի վրա, մենք ամենևին
բարեացակամ դրութիւն չէինք բռնել Ա
րիայի վերաբերմամբ։ Յիշեցէք, որ
միտքը իր վերջին ճառի մէջ յայտնել
տալական պարլամենտում Տիտտօնին
պետութեան արտաքին գործերի մինիս
որ գտնվում է Աւստրօ-Ունգարիայի
պաշտօնական դաշնակցութեան մէջ։
գիտէք, որ բանակցութիւնները կօնֆե
ցիայի պրօգրամի և իրաւասութեան մ
նշանաւոր դժուարութիւնների հանդիպ
Վիէննայի կաբինէտի կողմից արված ա
կութիւնների պատճառով։ Այդ բանա
թիւնների ընթացքը և արված առա
թիւնների էութիւնը մանրամասն պատ
են իմ հէնց նորերս հրատարակած շրջ
բական հեռագրի մէջ, որ ուղարկվեց
լինի դաշնագիրը ստորագրող պետու
ների ռուսաց ներկայացուցիչներին։
հեռագրից երևում է, որ աւստրօ-ունգ
կան կառավարութիւնը սկզբում պնդո
այն բանի վրա, որ Բօսնիայի և Հեր
վինայի հարցը ամենևին քննութեան
կայ չը դառնայ պետութիւնների միջև

Այդ կառավարութիւնը յայտնեց իր
դրութեան մասին—անմիջական համա
նութիւն կապել Թիւրքիայի հետ յ
հարցի վերաբերութեամբ—և պահանջեց
պէսզի կօնֆերենցիան բաւականանա
համաձայնութիւնը հաստատելով և բ

...դաշնադրութեան 25-րդ յօդուածը ...լով։

...ք դրան առաջարկեցինք, մասնաւորա- ...նդօնեան կօնֆերէնցիայի պրեցեդեն- ... այնպայմանի, վրա, եթէ կօնֆերէնցի- ...գաստօրէն կը քննէ մեր հրաժարումը այն ...անաւորութիւններից, որոնք պարտական ...ննագրով դրված են Սև ծովի մեր ծո- ... ափերի վրա։ Մենք այնուհետև յայտ- ...ք, որ Աւստրո-Ունգարիայի և Թիւր- ... միջև բօսնիա-հերցեգօվինական հար- ...րաբերութեամբ անմիջական համա- ...ւթիւն կապելը չէ կարող նախորո- ...ծ պետութիւնների վերջնական սանկ- ... վերջապէս, մեր համոզմունքով, եթէ ...պետութիւնները Բօսնիայի և Հերցեգօ- ...յի վերաբերութեամբ կը գան այս կամ ...ձևին, նրանք չեն կարող բաւակա- ... լով բերլինեան դաշինքի 25-րդ յօ- ...ը փոխելով, այլ դարձեալ 1871 թ. ...դէնոնի ոյժով հարկ կը համարեն այդ ...ածը փոխարինել առանձին պայմանա- ...րոշմամբ, որով պարզվէր վերոյիշեալ ... գաւառների նոր դրութիւնը։

... առարկայի նկատմամբ եղած մաքերի ...նակցութեան իբրև հետևանք Վիէննայի ...նէտը հանդէս եկաւ մի առաջարկու- ...ը, որ հաշտեցնում էր երկու տեսա- ...երը, այսինքն նա համաձայնում է, ...ղի ծրագրի բոլոր կէտերը, հետևա- ...այդ թւում և Բօսնիային և Հերցեգօ- ...ին վերաբերեալ կէտը, ենթարկվեն ...ետութիւնների քննութեանը, սակայն ...ես մինչև կօնֆերէնցիայի գու- ...ը՝ կաբինէտների հետ բանակ- ...ններ սկսելով։ Այդ բանակցութիւն- ... հետևանքները յետոյ ներկայացվելու ...նֆերէնցիային, որի աշխատանքները ... կը միան որոշ, ճիշտ որոշված ...ակներում։

... Վիէննայի կաբինէտի առաջարկած ...ը մեր կարծիքով բաւականին ան- ...րութիւններ է պարունակում գլխա- ...էս իր բարդութեան ու դանդաղու- ... պատճառով, բայց և այնպէս մենք ...ւոր գտանք համաձայնել նրան, նախ՝ ...և նրանով յիրաւի որ խափանվում ... վտանգը, թէ մի գուցէ չափազանց ... հասարակական տարաձայնութիւն- ...առաջ գան հէնց կօնֆերէնցիայի մէջ, ...նպէս այն ենթադրութեան պատ- ..., որ նրանով բաւականաչափ պաշտ- ...ում է հէնց սկզբից մեր դրած բա- ...ը, այսինքն՝ որ Բօսնիայի և Հերցե- ...յի հարցը ունի համաեւրօպական ...ութիւն և կարող է լուծվել ոչ այլ ... բայց եթէ բոլոր այն պետութիւննե- ...մաձայնութեամբ, որոնք ստորագրել ...րլինեան դաշնադրութիւնը, և ուստի ...ի է այդ պետութիւնների ազատ ...թեան։

...պէս՝ առանձին կաբինէտների հետ ...րէնցիայի իրաւասութեան բնագրի ... մասնակի բանակցութիւնների եր- ... դժուար շրջանից յետոյ, ներկայումս ... ռաք ենք գնում ոչ պակաս ...րին, թող ներվի յուսալ, ընդհանուր ...կցութիւնների պակաս երկարատև և ...ի շրջան։

...ոլոր ասածներից դուք կարողացաք ...տեսնալ, որ մենք ձգտում ենք այդ ...ի աւելի օրինաչափ, ընդամին խաղաղ ...ն։ Այդ ուղիի վրա, ինչպէս տեսանք, ...ործեցինք միանգամայն միասիրտ և ...ղի ոչ միայն մեր դաշնակից Ֆրան- ... այլ և Անգլիայի ու Իտալիայի հետ։ ...իայի. իբրև մի մեծ պետութեան, ...միջական շահեր տեսաւ, այդ բա- ...թիւններում վերապահված է կարև- ...ր. նա կարող է յուսալ, որ մենք ա- ...մակրութեամբ կը վերաբերվենք ...րդարացի պահանջներին։ Վերջապէս, ...մոզված եմ, որ Աւստրո-Ունգարիան ... պարզաբանվի յօգուտ վէճերի հար- ...այդօրինակ լուծման, որպիսին կը ...էր հանուր խաղաղութիւնը և օրի- ... կարգ ու կանոնը պահպանելու և ...նդելու։

... դերն առաջիկայ բանակցութիւննե- ..., ինձ թւում է, բացայայտվում է ...ամայն պարզ և ուրոյն։ Մենք ձեռ- ...մ ենք նրանց առանց որևէ էգօ- ...ան նպատակների, չենք ձգտում ոչ ...ական շահերի և կը գործենք, որ- ... պահպանենք մեզ և ամբողջ Եւրօ- ...համար անհրաժեշտ խաղաղութիւնը. ...իպլօմատիական բոլոր միջոցներով ... ծենք բալկանեան պետութիւնների ... որոնց հետ մենք կապված ենք դա- ...աւանդական կապերով, որոնք յան- ...ւսաստանի տեսնում են բարեկամի ու ...անի։ Ընդամին մենք նոյնպիսի խան- ... ու անշահասէր վերաբերմունք ցոյց ...ք դէպի այդ պետութիւններից իւրա- ...րը և հաւասար [illegible] կը ...անենք նրանց շահերը։ Դուք գիտէք, ...ր նախաձեռնութեամբ կօնֆերէն- ...ծրագրի մէջ մտցված է նաև Սեր- ... և Չերնօգօրիայի շահերի կէտը։ ... րօպէում, բանակցութիւնների նա- ...կին, ես չեմ կարող մանրամասնօրէն ...ռնել այդ հարցի վրա, բայց, կրկ- ...մ, որ այդ տեսակէտից ամեն հնա- ... կանենք հարցի խաղաղ լուծման ...ներում։

... սիրայօժար մասնակցութեամբ ենք ...րվում և դէպի Բօլգարիան։ Աւելի ...ում մի քանի խօսք ասել և այն վերաբերմունքի մասին, որ ունի Ռուսաստանը դէպի Բօլգարիայի յայտարարած անկախութեան փաստը։ Դուք գիտէք, պարոններ, որ չը ծածկեցինք բօլգարական կառավարութիւնից այն ծանր տպաւորութիւնը, որ ստացանք մենք նրա գործելակերպից։ Բօլգարիան իր վարմունքը կատարեց Ռուսաստանի յաճախակի խորհուրդների հակառակ, բայց միւս կողմից մենք չենք կարող համակրութիւն չարտայայտել այն նպատակի իրագործմանը, որ մեր վաղեմի ցանկութիւնն էր։ Ահա ինչու Ռուսաստանը ամեն ջանք գործ է դնում, որպէսզի Բօլգարիայի և Թիւրքիայի միջև որքան կարելի է շուտով կայանայ արդարացի համաձայնութիւն։ Այդ ուղղութեամբ մեզ հետ միասին բարեկամօրէն գործում են միւս մեծ պետութիւնները ևս։ Բօլգարիան, շնորհիւ այդ միջամտութեան, բարեյաջող կերպով ազատվեց մի ժամանակ անխուսափելի համարվող թիւրք-բօլգարական պատերազմից և այժմ լիակատար յոյս ունի, որ թիւրք-բօլգարական բանակցութիւնները աջողութեամբ կը պսակվեն։

Բայց դրանով մեր խնդիրը չէ վերջանում։ Մենք ուղղակի յայտնեցինք Բօլգարիային, որ յետագայ մեր վերաբերմունքը դէպի իրան կախված չի լինի նրանից, թէ ինչպէս է նա վարվել անցեալում, այլ թէ ինչպէս կը վարվէ ապագայում, այսինքն՝ որ աստիճան նա հաւատարիմ կը մնայ Բալկանեան թերակղզու միւս սլաւօնական պետութիւնների հետ համերաշխութիւն պահպանելու հարցին (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։

Նոյն խորհուրդներով մենք դիմում ենք Սերբիային և Չերնօգօրիային։ Այդ երեք պետութիւնները պէտք է համակվեն այն գիտակցութեամբ, որ անհրաժեշտ է իրար մէջ բարոյական ու քաղաքական միութիւն պահպանել։ Մեր նպատակն է լինելու՝ միացնել միմեանց այդ պետութիւնները, մերձեցնել նրանց Թիւրքիային իրանց ազգային ու տնտեսական ինքնուրոյնութիւնը պաշտպանելու մի ընդհանուր գաղափարով (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։

Այդ իսկ նպատակով մենք պէտք է ասենք Թիւրքիային, որ, անկեղծ համակրելով իր ներքին պետական կազմը վերածնելու ջանքերին, մենք բնաւ չենք սպառնում նրա ապահովութեանը։

Սակայն վերոյիշեալ նպատակին հասնելու համար հնարաւոր է սոսկ մի պայմանով՝ Բալկանում կուտակվող հանգամանքների խաղաղ լուծումով։ Ահա թէ ինչու ես հաստատ յոյս ունեմ, որ ինչպէս Բէլգրադում, այնպէս և Ցէտինէում կը հասկանան, որ եթէ մի կողմից սերբերը և սև-լեռնցիները կարող են իրանց յոյսը դնել մեր ամենաջերմ համակրանքի վրա, մեր ամենագործունեայ դիպլօմատիական աջակցութեան վրա, բայց միւս կողմից նրանք պէտք է հետևեն մեր խորհուրդներին՝ մնալ սառնասրտութեան և խելացիութեան սահմաններում։ Դուք գիտէք, որ կառավարութիւնը ամենորոշ կերպով յայտնեց, որ այդ աջակցութիւնը ուղղակի յարաբերական է հէնց իրանց սերբերի և սև-լեռնցիների գործելակերպին այն մասով, որ նրանք ձեռնպահ են մնալու որևէ անզգոյշ քայլ անելուց այդ այնքան էական հարցում։ Կառավարութեան հայեացքը, իմ կարծիքով, միանգամայն համեմատ է ռուս հասարակութեան տրամադրութեան հետ, որ բուռն համակրանք է արտայայտում սերբերին և սև-լեռնցիներին, բայց միևնոյն ժամանակ յոյս է տածում նրանց խելացիութեանը և համոզված է նրանց անհրաժեշտաբար հանդարտութիւն պահպանել (բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»)։

Այդ տրամադրութիւնը լաւագոյն արտայայտութիւն գտաւ Պետական Դումայի ամենայարգելի նախագահի՝ սերբիական սկուպշտինայի նախագահին ուղարկած հեռագրի մէջ։ Այդ հեռագրում ասված էր, որ ճգնաժամի խաղաղ լուծումը միայն կապահովէ սլաւօնականութեան հաստատուն ապագան։

Իմ ճառը, որ թերևս չափազանց երկար էր, ես կաւարտեմ իմ սկզբնական խօսքերով։ Ես բաղդաւոր եմ, որ Բարձրագոյն կամքով հնարաւորութիւն ունեցայ ձեզ տեղեկութիւններ հաղորդել ինչպէս մեր արտաքին քաղաքականութեան ընդհանուր ուղղութեան, այնպէս և մեր վերաբերմունքի մասին դէպի վերջին ժամանակներս յարուցված միջազգային բարդ հարցերը։ Այդ հարցերը շարժեցին ռուսական սրտերի առանձնապէս զգայուն լարերը, և այսպիսի մի րօպէին կարևոր է, որպէսզի դուք արտաքին գործերի մինիստրի բերանից կենդանի խօսք լսէք։ Չը գիտեմ, կարողացա՞յ, արդեօք, անվրէպ կատարել իմ պարտականութիւնը։ Եթէ ես այդ պարտականութիւնը չը կատարեցի, այդ տեղի ունեցաւ ոչ թէ բարի կամքի պակասութեան պատճառով, այլ այն առաւել դժուարին հանգամանքներից, որոնց մէջ ես հարկադրվեցի խօսել, երբ իւրաքանչիւր աւելորդ կամ խիստ շատ խօսք կարող է աւելի բարդացնել միջազգային այժմեան դրութիւնը։

Բայց և այնպէս թոյլ տուէք ինձ յուսալ, որ այն բոլորից, ինչ որ ես կարողացայ ասել ձեզ այս ամբիօնից, որոշ և պարզ հասկացողութիւն կը ստացվի ռուսական արտաքին քաղաքականութեան մասին, որ ինչպէս Ռուսաստանում, այնպէս և նրանից դուրս միանգամայն պարզ կը լինի, որ մենք հետամուտ չենք ոչ մի շահախնդիր նպատակի, այլ ձգտում ենք լոկ յիշեալ հարցերի եղակի, մեր ազգային արժանապատւութեանը վայել, միանգամայն օրինաչափ և խաղաղ լուծման։

(Երկարատև ծափահարութիւն, բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»—ձախակողմից և կենտրօնում. աջակողմեանները սուլում են)։

(«Հ. Գ.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ.

(Հեռագրով)

—

Պետերբուրգ, 13 դեկտեմբերի

Նիստը վերսկսվում է ժամը 3 և 32 րօպէին։ Ֆրակցիաների համաձայնութեամբ կազմվում է ճառախօսների ցուցակը։

Պօկրօվսկի 2-րդը մատնանշում է, որ սօցիալ-դեմօկրատները անմասն են Դումայի տօնական տրամադրութեանը արտաքին գործերի մինիստրի հանդէս գալու առիթով Դումայում։ «Ի զուր է Դուման կարևոր նշանակութիւն տալիս նրա խօսելուն, քանի որ մեր արտաքին քաղաքականութիւնը իրաւական տեսակէտից դուրս է հանված Դումայի ազդեցութեան շրջանից և ղեկավարվում է Դումայի առաջ անպատասխանատու պաշտօնական Ռուսաստանի ներկայացուցիչների ու նոյնպէս անպատասխանատու ինքնակոչ քաղաքագէտների ձեռքով։ Այդ վերջին անընդունելի քաղաքագէտների մասնակցութեամբ ռուսական կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը առաջ է տարվում ժողովրդի թիկունքի ետևում և ոչ նրա շահերի համաձայն։ Էապէս, մինիստրի ասածների մէջ ոչ մի նորութիւն չը կար։ Մենք գերադաս կը համարէինք դիպլօմատիական գրքի հրատարակումը, որ կը պարունակէր իր մէջ բօսնիական հարցի և եւրօպական այլ արքունիքների ու կառավարութիւնների նկատմամբ մեր կառավարութեան ունեցած յարաբերութիւնները պարզող փաստաթղթեր։ Մենք սօցիալ-դեմօկրատներս սկզբունքային հակառակորդներ ենք ժողովուրդների ու ազգութիւնների վրա գործադրվող ամեն մի բռնութեան։ Եթէ մենք հաւատում ենք ռուս ժողովրդին դիմումն անող սլաւօնների մօլորութեան անկեղծութեանը, չենք հաւատում, սակայն, այն քաղաքական կուսակցութիւնների, խմբակների և առանձին անհատների անկեղծութեանը, որոնք ժամանակակից Ռուսաստանում, ուր չը կայ ազատ ժողովուրդ, ուր կառավարում է անկօնտրօլ կառավարութիւնը, իսկ ժողովուրդը հեծում է աղքատութիւնից ու բռնութիւններից, հնարաւոր են համարում ժողովրդի անունից և նրա հաշւով եղբայրութիւն հաստատել սլաւօնների հետ։ Մենք իմանում ենք, որ այն պարոնները, որոնք գնում են սլաւօնների մօտ և այնտեղ երկնակամարի ներքոյ սպիտակ բազէներ են թռցնում, վերադառնում են այստեղ սև ագռաւներով և գորշ գայլերով (ծափահարութիւն ձախակողմում, աղմուկ աջակողմում), կոչ անելով դիմելու ռուսաց կառավարութեան աջակցութեանը. հազիւ թէ աջողվի մոլորեցնել հարևան սլաւօններին, որովհետև այդ աւանդական քաղաքականութիւնը շատ լաւ յայտնի է ինչպէս նրանց, այնպէս և մեզ»։ Մեղադրելով ռուս կառավարութեանը սլաւօնական գործին դաւաճանելու և թիւրքական բռնակալութեանը ակներև կերպով մերձենալու մէջ, ճառախօսը առաջ է բերում մի շարք բազմաթիւ փաստեր իր ասածները հաստատելու համար։ Ի միջի այլոց, ռուս կառավարութիւնը, ճառախօսի ասելով, նպաստում էր հայերի կոտորածին։ Երբ, օրինակ, Միջագետքի Ուրֆա քաղաքում 1895 թւին թիւրքերը ներս խուժեցին տաճարը, ուր հաւաքվել էին 3000 քրիստոնեաներ, ջարդում էին նրանց և յանդգնաբար մենամարտի էին կանչում Քրիստոսին, առաջարկելով իրանց զաւակներին, Քրիստոսը լուռ էր, երևի այդ մասին նախազգուշացում էր ստացել նախապէս մեր ռուս դիպլօմատներից (սաստիկ աղմուկը ընդհատում է ճառախօսի ճառը. լսվում են ձայներ՝ «կորիր, այդ ինչ է, սա անկարելի է, գնա կորիր ամբիօնից, այդ արդէն սրբապղծութիւն է»)։

Նախագահ (զանգահարում է).—Դումայի անդամ Պօկրօվսկի, ես ձեզ զրկում եմ խօսքից, քանի որ դուք չէք յարգում Դումային և թոյլ էք տալիս ձեզ սրբապղծութիւն գործել։ Նեղութիւն կրեցէք իջնել ամբիօնից (երկարատև ծափահարութիւն և բացագանչութիւններ՝ «բրաւօ»։

Պօկրօվսկի 2-րդ.—Ես սրբապղծութիւն չեմ կատարում։

Նախագահ.—Ես ձեզ խոնարհաբար խնդրում եմ հեռանալ ամբիօնից։

Պօկրօվսկի 2-րդը իջնելով ամբիօնից, ասում է. «Առանց բաւականաչափ հիմունքների»։ (Ձայներ՝ «կորիր, կորիր»)։

Նախագահ.—Այդ արդէն իմ գործն է, եթէ դուք առարկութիւններ անէք, այն ժամանակ ես կը խնդրեմ Դումային ձեզ հեռացնել։

Պօկրօվսկի 2-րդ.—Դա ընդդիմախօսութիւն է, այդպիսի բռնութեան ժամանակ... (Ձայներ՝ «դուրս»)։

Նախագահ.—Առաջարկում եմ Դումայի անդամներին, ի նկատի առնելով, որ Դումայի անդամ Պօկրօվսկին թոյլ է տալիս իրան վերին աստիճանի անվայել նկատողութիւններ անելու ինձ, հեռացնել նրան ժողովների երեք նիստերից (ձայներ. «խնդրում ենք»)։ Առաջարկում եմ Դումայի անդամ Պօկրօվսկուն բացատրութիւն տալ։

Պօկրօվսկի 2-րդ.—Ոչ մի վիրաւորական և անվայել նկատողութիւն ես չարի նախագահին։ Ինձ խօսքից զրկելուց յետոյ, ես գնալիս ասացի. «Առանց բաւականաչափ հիմունքների»։ Կարծում եմ, որ այդտեղ անվայել ոչինչ չը կայ, դա ավելից թոյլատրելիութեան սահմաններում. ես ամբիօնից չէի խօսում։ Ըստ էութեան իմ ասածների մէջ որևէ սրբապղծութիւն չը կայ, ես ասում եմ, որ չը պատասխանեցի այն հարցին... (ձայներ. «բաւական է, գնա կորիր, չենք ուզում»)։

Նախագահ.—Ես ձեզ կը խնդրէի չը կրկնել։

Պօկրօվսկի 2-րդ.—Չեմ կրկնում և այլ ես ոչինչ էլ չեմ ասում։

Նախագահ.—Կարծում եմ, որ Դումայի անդամի տուած բացատրութիւնները լիովին բաւական եմ համարում, որովհետև նա ընդունում է, որ նախագահը կարող է արդէօք լինել այն դէպքում միայն, եթէ նրան կասեն որևէ յանդուգն բան։ Մինչդեռ ես այն կարծիքն ունեմ, որ նախագահը չէ կարող համաձայնվել թոյլատրելու՝ որ բանը այդտեղ հասնի (ձայներ. «ճիշտ է»), նա պարտաւոր է կանխնեցնել առաջուց. այդ տեսակ ընդդիմախօսութիւններ նա թոյլատրել չէ կարող։ (Ձայներ. «ճիշտ է»)։

Քուէարկութեան է դրվում Դումայի անդամ Պօկրօվսկուն 3 նիստերից հեռացնելու առաջարկը։ Պօկրօվսկի 2-րդը բոլոր ձայների մեծամասնութեամբ ընդդէմ կադետների, աշխատաւորականների և սօցիալ-դեմօկրատների հեռացվում է։ Պօկրօվսկին հեռանում է նիստերի դահլիճից։

Գեգեչկօրի.—Թոյլ տուէք մի յայտարարութիւն անելու։

Նախագահ.—Դումայի անդամ Գեգեչկօրին կամենում է ըստ օրակարգի յայտարարութիւն անել։

Գեգեչկօրի.—Այս րօպէիս մեր ընկերոջ վերաբերմամբ բռնութիւն գործվեց (աղմուկ, ձայներ աջակողմից. «հեռացրէք նրան»։ Նախագահը զանգահարում է)։

Նախագահ.—Դումայի անդամ Գեգեչկօրի, Դուման հեռացրեց Դումայի անդամներից մէկին, որովհետև նա թոյլ տուեց իրան անվայել կերպով վարվել նախագահի հետ։ Այժմ նախագահի կողմից արված և Դումայի կողմից ընդունված առաջարկը դուք իրաւունք էք համարում ձեզ անուանել բռնութիւն։ Այդ պատճառով ես խոնարհաբար խնդրում եմ ձեզ այդ խօսքերը յետ վերցնել (ծափահարութիւններ կենտրօնում և աջակողմում)։

Գեգեչկօրի.—Ես պէտք է ասեմ, որ այն ակտը, որը կատարվեց այս րօպէիս, այնպիսի հանգամանքները ի նկատի առնելով, որին յաջորդեց այդ ակտը, ես չեմ կարող այլ կերպ անուանել, բայց եթէ միայն բռնութիւն (ձայներ. «դուրս, դուրս արէք նրան»)։

Նախագահ.—Պետական Դումայի անդամ Գեգեչկօրի...

Գեգեչկօրին հեռանում է նիստերի դահլիճից։

Դումայի անդամ Բուլատը հրահանգի խախտումն է նկատում այն վարմունքի մէջ, որ նախագահը Պօկրօվսկու բացատրութիւնից յետոյ արտասանեց մի քանի խօսքեր։ Բուլատի կարծիքով նախագահը վիճաբանութեան մէջ մտաւ և այդպիսով խախտեց հրահանգը։

Նախագահը գտնում է, որ Դումայի անդամ Բուլատը լաւ արեց, որ յիշեց հրահանգի մասին, ուստի խորհուրդ է տալիս նրան կարդալ 113-րդ յօդուածը, որտեղ ասված է, որ Դումայի անդամներից ոչ ոք իրաւունք չունի քննադատել նախագահի գործողութիւնները։

Սօցիալ-դեմօկրատները հեռանում են նիստերի դահլիճից։

Կոմս Բոբրինսկի 2-րդ.—Ռուս ժողովրդի սիրտը ճմլվում է, երբ մտաբերում է Դրինի վրա և Հերցեգօվինայի կիրճերում ապրող իր եղբայրների դրութիւնը։ Այն օրից, երբ աւագ մեծահօգի եղբայրը, ազատարար ժողովուրդը, սկսեց զարթնել դարաւոր իր քնից, այն օրից, երբ նրա համար ստեղծվեց ժողովրդական այս ամբիօնը, որտեղից հնչում է նրա ազատ խօսքը, այն օրից եղբայրների ուշադրութիւնը լարվեց, նրանք ամենքն էլ գիտեն և գիտէին՝ թէ ինչ կասենք մենք, նրանք միայն մեծ անհամբերութեամբ սպասում էին՝ թէ երբ կասենք այդ։ Այդ ժամը այժմ հասել է։ Այժմ, պարոններ, հեռագրական մեքենան ամբողջ գիշերը պիտի աշխատի կայծակի արագութեամբ։ Վաղը Բօլգարիան, սերբօ-խօրվաթները սլաւօնական չքնաղագեղ Ալպերի վրա, չեխական ոսկեայ Պրագայում, հին Կրակօվում լծի տակ հեծող սլօվակների մէջ և մոռացված Պրիկարպաթեան Ռուսինիայում, բոլորը, բոլորը՝ սկսած մեծից մինչև փոքրը՝ կը նետվեն դէպի զանազան լեզուներով ու բարբառներով լոյս տեսնող լրագիրները ու կը կարդան այն, որին մենք բոլորս հաւասարապէս սպասում էինք։ Շատ չեն լսի մեր ձայնը միայն մեր $1\frac{1}{2}$ միլիօն սերբ եղբայրները Բօսնիայում և Հերցեգօվինայում։ Բայց զուր կանգնեն ցենզուրային և ոստիկանական դրակօնական միջոցները, նրանց՝ այդ կեղեքվածներին էլ կը հասնի մեր ձայնը, չը նայելով նրանց վրա այնտեղ հսկող հարիւր հազարաւոր զինուորների ներկայութեան։ Այդ խօսքերը նրանց համար կը լինեն մխիթարական և յուսատու խօսքեր։ Երկար սպասեցինք մենք այս օրին, մենք ուզում էինք սև սգադրօշ կախել մեր կորչող եղբայրների վրա, բայց այդ դրօշակի հետ միասին մենք ուզում էինք բարձրացնել նաև մեր ազգային եռագոյնեան դրօշակը, որը միաժամանակ և համայն սլաւօնութեան դրօշակն է, որպէսզի իմանային մեր թշնամիներն ու մեր եղբայրները, որ կանգուն է Ռուսաստանը և իրան սլաւօնական մեծ պետութիւն է զգում, որ քանի Ռուսաստանը կայ, կայ և սլաւօնութիւնը, որպէս զի հասկանան սերբերը, ինչպէս սերբիական թագաւորութեան ու Չերնօգօրիայի իշխանութեան մէջ, այնպէս և դժբաղդ գրաւված նահանգներում, որ պարտութիւնը դեռ ևս կորուստ չէ, որ դժբաղդութեան մէջ, նոյն իսկ ամենատրտափելի, այնու ամենայնիւ մնում է էլի այն լոյսը, որ ռուս ժողովրդի ձայնը լսելի եղաւ Սաւա և Դրին գետերի ափերում և թռաւ-հասաւ մինչև Հերցեգօվինայի ու Սև-լերան արծւի բները և այնտեղ, սերբ ժողովրդի մէջ, մի ժողովրդի, որ հասցված յուսահատութեան, պատրաստ է անգէն անգամ յարձակվել աւստրիացիների վրա, պատրաստ է մերկ ձեռքերով անգամ բռնել աւստրիական սուինները և սրերը, ահա այդ ժողովրդի մէջ յոյսի ճառագայթը ծագեց, նա հասկացաւ, որ դեռ կարելի է ապրել թէ իրա և թէ սլաւօնութեան համար։ Ուստի մենք պէտք է ասենք սերբ ժողովրդին այդ յոյսը, բայց և միևնոյն ժամանակ հաստատ կերպով ու վճռականապէս ասենք՝ «սպասիր և մի շարժվիր տեղիցդ»։ Երկգլխեան ռուս արծւի կնիքը, որ կախված է աննեկսիայի մասին գրված մագաղաթէ արձանագրութիւնից, սերբ ժողովրդի շղթաների փականքն է հանդիսանում։ Երբեք հանգամանքները չեն եղել աւելի նպաստաւոր, երբեք Եւրօպան չէ եղել աւելի համերաշխ մեզ հետ, երբեք Ռուսաստանը կանգնած չէ եղել այնչափ բարձր ընդհանուրի աչքում անշահասիրութեան և խաղաղասիրութեան տեսակէտից, ինչպէս այժմ. երբեք վերածնված Ռուսաստանը ոչ մի հանգամանքներում չի վաճառի սլաւօններին իր շահախնդրութիւնից դրդված։ Թող ով ուզում է ստորագրէ աննեկսիայի տակ, բայց ռուսաց մինիստրի ձեռքը չէ կարող կպչել այն փաստաթղթին, որով կորստի են յանձնվում մեր եղբայրները։ Բայց մի ուրիշ դէպք ևս, Բալկաններում պատահած, իր վրա է բևեռել ռուս ժողովրդի ուշադրութիւնը. մեր քոյր Բօլգարիան իրան անկախ թագաւորութիւն հրատարակեց։ Չը պիտի՞ ողջունենք միթէ ի բոլոր սրտէ այն իղձերի իրագործումը, որի համար նահատակվեցին ռուս զօրականները Պլեվնայի տակ, Շիպկայի շուրջը և այլ ռազմադաշտերում։ Բայց և միևնոյն ժամանակ անասելի կերպով մեզ ցաւ է պատճառում, որ այդ անկախութիւնը բերված է Բուդապեշտից և չէր կարող չը համարվել գնված Բօսնիայի և Հերցեգօվինայի մէկ ու կէս միլիօն սերուկների գնով։ Մենք ձգտում ենք մեր ամբողջ հոգով ու մտքով սլաւօնական միութեանը, բայց այդ միացումը մենք հասկանում ենք ոչ թէ քաղաքական միութիւն, այլ կուլտուրական և ցեղական։ Մենք չենք ձգտում համառուսականութեան, նոյնիսկ այդ խօսքի նեղ, բառացի իմաստով, չենք մտածում մեր քաղաքական սահմանների փոփոխութեան մասին, քանի որ մեր թագաւորն ու աւստրօ-ունգարականը գտնվում են խաղաղութեան մէջ, և չենք էլ ձգտում ուրիշ սլաւօն ազգերի վրա իշխել։ Համասլաւօնականութիւն համառուսականութեան իմաստով գոյութիւն չունի, դա միայն լրագրական ագիտացիայի համար պիտանի խրտուիլակ է, բայց լաւատեղեակ և լուրջ քաղաքագէտին դրանով չէ կարելի վախեցնել, չէ կարելի խաբել։ Չափաւոր-աջակողմեանների կուսակցութիւնը միանում է հոկտեմբերեան կուսակցութեան առաջարկած ֆօրմուլային։ Ֆրակցիաների անունից մենք պէտք է ասենք սերբ ժողովրդին. «Սրբիացի, բազմատանջ եղբայր, բայց յիշիր, որ ամենամեծ արիութիւնը կայանում է պաղարիւնութեան և ինքնազսպման մէջ ամենածանր պայմաններում։ Իսկ Ռուսաստանին ու ամբողջ սլաւօնականութեանը մենք այժմ պէտք է ասենք, երբ Թագաւորի ու ռուս ժողովրդի միջև միութիւնը իրագործվում է ռուսաց Միապետի կողմից մեզ շնորհած ներկայացուցչութեան միջոցով, որ Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը չէ կարող գնալ ուրիշ ուղղով, բայց միայն նրանով, որի վրա կանգնած ենք այսօր մենք, սլաւօններս։ Սլաւօնականութեան շաւիղը տանում է սլաւօններին դէպի խաղաղ կենակցութիւն ոչ միայն իրար հետ, այլև նպաստում է բոլորի խաղաղութեան, որի մասին ամենայն օր աղօթում է իր տաճարներում ռուս ժողովուրդը (ծափահարութիւն աջակողմում և կենտրօնում)։

Պուրիշկևիչը խօսում է իր կողմից, այլ ոչ ֆրակցիայի։ Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը և արտաքին քաղաքականութիւնը քանի որ հանված է Դումայի իրաւունքների շրջանից և բարձրագոյն հա-

ւանութիւն էր հարկաւոր, որպէսզի արտաքին գործերի մինիստրը այստեղ հանդէս գար այսօր, հարցնում է, թէ ի՞նչն է դրդել մինիստրին այդ անելու։ Ինչքէ սրանից առաջ այդ մինիստրը իր ամբողջ ջանքերը լարում էր միաւորելու և պարզաբանելու Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը, հրաւիրելով ու յարաբերութեան մէջ մտնելով ոչ միայն Դումայի մեծամասնութեան ներկայացուցիչների հետ, այլ և այն ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ներկայացուցիչների հետ, որը անլեգալ է մնում, ուրեմն և հակակառավարչական՝ այս հաստատութեան պատերից դուրս (լսվում է ծիծաղ ձախակողմում)։ Նա չէ կասկածում, որ սլաւօն-եղբայրների աննեկսիայի առիթով բողոքի ձայն միայն կը լսվի Մեծ Ռուսաստանի կողմից, որ սովոր է միշտ էլ իր ցեղակիցներին հովանաւորել (ծափահարութիւններ), սակայն ռուս հասարակութեան մեծ մասը աջակողմեան ուղղութեան պատկանելով և կանգնած լինելով ազգային հողի վրա, յիշելով անցեալի դառն դասերը, միշտ էլ դէմ կը լինի կոնֆերենցիա-մոնֆերենցիաների գնալու։ Պատասխանատւութեան մեծ մասը ճառախօսը ձգում է ռուս հասարակութեան վրա, այն էլ այն մասի վրա, որը աշխատում է ընտեղծել և արդէն իսկ ստեղծել է, այսպէս ասած, հասարակական կարծիք։ Այդ կողմից նա կանգ է առնում ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան վրա, նոյնպէս և նրանց, որոնք գնում են նրա հոսանքով։

Նա շեշտում է, որ ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ներկայացուցիչներ Միլիւկով, Րոդիչեվ և միւսները զգեստաւորվեցին նէօսլաւիզմի պարեգօտով, զգալով իրանց այդ հողի վրա աւելի հաստատ։

Ապա ասում է, որ Անգլիան իր շահերի տեսակէտից կամենում է ընդհարվել Գերմանիայի հետ, իսկ Արևելքում Գերմանիան իր բարեկամ ունի Ռուսաստանին։ Եւ այսպիսի մի բոպէին մի կողմից Անգլիայից, իսկ միւս կողմից նէօսլաւիզմի ներկայացուցիչներից դրդված՝ Ռուսաստանը գտնվում է այնպիսի մի ճանապարհի վրա, որ ամեն մի քայլը կարող է կատաստրոֆա առաջ բերել։

«Ո՞վ կարող է առարկել,—ասում է Պուրիշկեվիչը,—որ հեռաւոր ապագայում նոր պատերազմ չի ծագիլ հաբսբուրգեան ժառանգութեան համար։ Իսկ այդ պատերազմի համար մենք պէտք է պատրաստվենք, որպէսզի մենք ունենանք ուժեղ կուլակ, որովհետև միջազգային յարաբերութիւնների մէջ գերակշռող նշանակութիւն ունեն ոչ թէ լոկ թղթի վրա գրված նօտաները, որ առաջադրվում են սուր սրի վրա գրված։ Իսկ որպէսզի ռուսական ձայնն ուժեղ լինի, հարկաւոր է արտաքին քաղաքականութիւնն էլ, միւսների հետ, կրթել ռուսական ոգով։ Արտաքին քաղաքականութեան վարիչները պէտք է լինեն իսկական ռուս մարդիկ»... (ծափահարութիւն աջակողմում)։

Բուլատը ամենից առաջ կանգ է առնում մինիստրութեան նախահաշւի վրա, չափազանցված է գտնում Ռուսաստանի արտասահմանեան ներկայացուցիչների ռոճիկները և կարծում է, որ երբեք մինիստրութեան կողմից պատշաճ պաշտպանութիւն չեն գտել ռուսական մասնաւոր շահերը արտասահմանում։

«Տեղի ունեցաւ այդ որպէս մեր արտասահմանեան քաղաքականութեան թուլութիւնից, նոյնպէս և մեր դիւանագիտութեան թուլութիւնից և ամենից առաջ այն բանից, որ մինիստրութիւնը մինչև ներկայ ժամանակը չէր կարողացել իր ձեռքում կենտրոնացնել օտար քաղաքականութիւնը»։ Խօսելով բալկանեան հարցի մասին, հռետորը մեղադրում է ռուս քաղաքականութեանը շահասէր դրդումների մէջ սլաւօնների վերաբերութեամբ և գտնում է, որ ազգերի վիճակը չէ կարող լուծել այս կամ այն կուսակցութիւնը։ «Պետութիւնների և ազգերի շահերը պէտք է լուծվեն նախ և առաջ այդ ազգերի ցանկութեան համաձայն, ի հարկէ, եթէ այդ ցանկութիւնները չափազանց և յափշտակող չեն։ Ժողովուրդների կամքը ամենից ճիշդ իմացվում է պլեբիսցիտի միջոցով։ Քանի որ ժողովուրդը յիրաւի բողոքում է Աւստրիայի միացման դէմ և ցանկանում է ինքնավար լինել, թէկուզ հէնց նոյն Թիւրքիայի տիրապետութեան տակ,—ժողովրդի այդ կամքն ամենից առաջ ըստ կարելոյն պէտք է իրագործվի։ Ողջունելով Բօլգարիայի ազատութիւնը, մենք նոյնպէս չենք կարող չը յայտնել, որ ռուս կառավարութիւնը և ռուսական Դուման շուտով հոգ տանէին արտաքին կերպով արտայայտելու իրանց համակրութիւնը։ Մեր կառավարութիւնը և արտաքին գործերի մինիստրութիւնը վաղուց արդէն ռուս ժողովրդի շահերի պահապան չեն կանգնած։ Մեր արտաքին քաղաքականութեան մէջ կառավարութիւնը միշտ պաշտպանում էր կամ խոշոր արդիւնաբերութեան և առևտրի շահերը կամ ծայրայեղ դէպքում շահասիրութիւնը և գոհացնում էր միայն այս կամ այն բարձր աստիճանաւորի փառասիրութիւնը։ Այդ բոլորից եթէ որևէ մէկը շահվում էր, դա գուցէ գերմանացիներն էին, որոնք խաղաղ ճանապարհով գրաւում էին այնտեղ լաւագոյն տեղեր»։

Մակլակով.—Մինիստրութեան նախահաշւի մէջ շօշափվում է այն հարցը, թէ որպէս է վերաբերվում Ռուսաստանը իր հարևան մահմեդական պետութեանը՝ Թիւրքիային։ Առաջուց կարող եմ հանգստացնել Դումայի մի քանի անդամներին, որ մահմեդական պատգամաւորների մի մասը ոչինչ չի գտնի, որ անհամապատասխան լինէր խորին հայրենասիրութեան և անկեղծ սիրոյ զգացմունքին մեր հայրենիքում (ծափահարութիւններ աջակողմից)։ Մահմեդականները կատարելապէս համաձայն են մինիստրի հետ։ Մենք ողջունում ենք նրա ուշադիր վերաբերմունքը ռուսական մահմեդականների զգացմունքին և ռուս կառավարութեան համակրութեան համար մեր անդրծովեան դաւանակիցների վերածնութեանը։ Մեր համակրութիւնները դէպի Թիւրքիան զուտ վերացական բնաւորութիւն և կրօնական յատկութիւն ունեն, բայց երբեմն սխալ է բացատրվում. մեզ վերագրում են ինչ-որ սեպարատիզմ, պանիսլամիզմ։ Դէպի Ռուսաստանը ունեցած մեր հպատակութեան մասին խօսել ես բոլորովին աւելորդ եմ համարում՝ յոյս ունեմ, որ ոչ ոք դրանում չէ կասկածում (ձայներ. «ճիշտ է»)։ Դրան ապացոյց ծառայում է մեր դարաւոր, փորձված հաւատարմութիւնը, մեր մասնակցութիւնը բոլոր պատերազմներում ոչ միայն եւրոպական պետութիւնների, այլ և մեր հաւատակիցների դէմ. (ծափահարութիւն կենտրոնում)։ Այդ պարագաներում մէջ միշտ գլուխ էր բարձրացնում քաղաքացիական պարտականութեան զգացմունքը հայրենասիրութեան և կրօնական համակրանքի դէմ։

Մահմեդական Արևելքը զարթնում է քնից. նա արդէն զարթել է, բայց նրա շարժումը ոչ թէ ֆանատիկ, հակա-կուլտուրական, այլ եւրոպական ու առաջադիմական է։ Ռուսաստանի համար մահմեդական Արևելքի հետ բարեկամութիւն կապելը ժամանակի անհրաժեշտութիւնն է։ Ռուսաց կառավարութեան հին քաղաքականութիւնը վերջին դարում ոչինչ չը տուեց Ռուսաստանին։ Այժմ հասարակական ժողովներում և մամուլի մէջ ձայներ են լսվում հարևան Թիւրքիայի հետ դաշնակցութիւն կապելու առիթով։ Ամբողջ սրտից ողջունում ենք այդ շարժումը և ցանկանում ենք, որ դա շուտով իրականանայ ի փառս Ռուսաստանի և մեր։ Ռուսաստանին, իբրև ամենամեծ պետութեանը, աշխարհի կենտրոնին, մօտ ապագայում սպասում է ահագին գործունէութիւն։ Առաջին ձայնը կը պատկանի պետութիւնների այն խմբակին, որ կունենայ մահմեդական Արևելքի համակրանքը։ Ցանկանում եմ, որ ռուսական մեր դիպլօմատիան հասկանար դա (ծափահարութիւն կենտրոնում)։ («Հ. Գ.»)

(Կը շարունակվի)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ղալաչա, 8 դեկտեմբերի

Մի ամիս է, որ ընդհատումներով ձիւն է գալիս. ձիւնի այսպիսի մեծ քանակութիւնը չը տեսնված երևոյթ է համարվում մեզանում։ Գիւղերում մահ գալը շատ դժուարացել է։ Երկրագործների համար շատ աջող տարի է, քարի վրա էլ եթէ սերմը ցանվի՝ կը բուսնի։ Բայց ձիւնի անժամանակ գալուց շատ վարելահողեր մնացին։

Այս տարի ամեն տեսակ հիւանդութիւններ կան. ամենաչնչին վէրքերից տասնեակ մարդիկ են մահացել. օր.՝ շան կծելուց, գալլաքի՝ արիւն առնելուց. մեծ զոհեր է տարել այս տարի «բեղնի և ղարա-խրա» կոչված հիւանդութիւնը. այս հիւանդութիւնը այս տարի շատ յաճախ է կրկնվում։

Մելքիսեդեկ քահ.

Երևան, 3 դեկտեմբերի

Երևանի հետաքրքիր հասարակութիւնը սրտատրոփ սպասում էր, թէ նոյեմբերի 30-ի հասարակական ժողովի որոշումից յետոյ ի՞նչ է լսելու թեմ. դպրոցի մասին։ Աշակերտութիւնը յարգելով և ընդունելով վերոյիշեալ հասարակ. ժողովի վճիռը միւս օրը գնում է դասի։ Հոգաբարձուներից երեքը մտնում են դասարանները և առաջարկում աշակերտներին յաճախել բոլոր դասերին և իրանց (աշակերտների) հոգաբարձութեանը տուած բողոքը յանձնել հոգաբարձ. ժողովի որոշմանը։ Երբ աշակերտութիւնը կը տեսնի, որ հոգաբարձ. ժողովի որոշումը իր ցանկութիւնների համաձայն չէ, այն ժամանակ աշակերտութիւնը նորից ազատ է իր անելիքների մէջ։ Առաջարկվում է աշակերտներին խորհրդակցել և պատասխանը յայտնել հոգաբարձութեանը։ Մօտ կէս ժամ աշակերտները խորհրդակցելուց յետոյ յայտնում են իրանց ներկայացուցիչների միջոցով, որ համաձայն են լսելու բոլոր դասերը՝ բացի տեսչի դասերից։

Սրանից յետոյ հոգաբարձութիւնը ամբողջ կազմով (բացի երկուսից) մտնում է բոլոր դասարանները և յայտնում, որ երեք դասարանների աշակերտները արձակված են համարվում, դպրոցից և հրաւիրվում է յետ վերցնել իրանց վկայականները, իսկ նոյն դպրոցում աշակերտ մնալ ցանկացողները կարող են նորից խնդիր ներկայացնել հոգաբարձութեանը և հաշվել աշակերտ։

Աշակերտները դուրս են գնում և, ինչպէս լսեցինք, ոչ ոք խնդիր չէ ներկայացնում։ Լսում ենք, որ երրորդ դասարանը իր զուգընթացով՝ 80—85 հոգի՝ նոյնպէս շարժման մէջ է։ Եւ այսպէս հոգաբարձութիւնը բաւականին ստուար թիւ աշակերտներ փողոց է նետում այս ձմրան կէսին։

Գ. Աղազադեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ «Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է մէկ և կէս թերթից։

◆ Կոմսուհի Ե. Ա. Վորոնցովա-Դաշկովան դեկտ. 12-ին բարեհաճեց այցելել «Մեղու» ընկերութեան բարեգործական բազարը և դուրս գալու ժամանակ ընկերութեանը նուիրեց 100 րուբլի։

◆ «Кавказъ»-ում կարդում ենք. «Դեկտ. 13-ին Կովկասի Փոխարքայի դիւանատան կառավարիչ հօֆմէյստեր Պետերսոնը դիւանատուն մտնելիս դիմաւորվեց դիւանատան բոլոր պաշտօնեաներից, որոնք նրան խանդավառ և համակրական օվացիա արին այն միջադէպի առիթով, որ տեղի ունեցաւ Պետական Դումայի դեկտեմբ. 10-ի նիստում։ Ներկայ եղողների կողմից փոխ-դիւանապետ Նիկոլսկին դիմեց Պետերսոնին հետևեալ խօսքերով. «Ամենայարգելի Նիկոլայ Լէօնիդովիչ. Պետական Դումայի դեկտ. 10 նիստում, կովկասեան հարցաղնդումը քննելու ժամանակ, Դումայի անդամներից մինը թոյլ տուեց իրան ձեր հասցէին սուտ և վիրաւորական ինսինուացիաներ բարբանջել։ Մենք ամենքս, ձեր մերձաւոր աշխատակիցները, որոնք հնարաւորութիւն ունենք մշտական ձեր գործելակերպը դիտել—միշտ շնորհապարտ, միշտ շիտակ և անբիծ—հոգեկան պահանջ ենք զգում տալ ձեզ, ինչպէս խորապէս յուզվեցինք մենք այդ զրպարտութիւնից, և ձեզ անկեղծ համակրանք յայտնել և անսահման զայրոյթ ձեզ հասցրած անիրաւացի վիրաւորանքի առիթով։ Խնդրում ենք հաւատալ մեր դէպի ձեզ տածած անկեղծ ու անխախտ յարգանքին»։

◆ Թիֆլիսի էլէկտրաքարշի կոնդուկտորները, վատմանները և միւս ծառայողները խորհրդակցելով, դիմել են ընկերութեան վարչութեան, խնդրելով իրանց հետ բանակցութիւններ սկսել գործը շարունակելու հարցի վերաբերութեամբ։ Այդ ձեռնարկութեան խոշոր վնասների և փակման երկիւղի պատճառով ծառայողները համաձայնում են մի քանի զիջումներ անել, օրինակ պակասեցնել իրանց ռոճիկները, աւելացնել աշխատանքի ժամերը և այլն։

◆ Հարց է յարուցված Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան ծառայողների թիւը կրճատելու նպատակով վերացնել վարչութեանը կից գտնվող ստատիստիքական բիւրօն։

◆ Անդրկովկասեան երկաթուղիների կառավարիչը քաղաքային վարչութեան այն հողաբաժնի համար, որ գրաւված է երկաթուղային հիւանդանոցի համար, տալիս է 24 հազար րուբլի։

◆ Թիֆլիսի ոստիկանապետը, զիջելով քաղաքային վարչութեան խնդրքին, կարգադրել է յունվարի 1-ից փակել այն բոլոր պանդոկները, խմիչքեղէնների խանութները, որոնք չեն ունենայ վկայականներ։

◆ «Т. Л.»-ում կարդում ենք. «Դատական իշխանութեան որոշմամբ Մետեխի բանտը տարվեց Թիֆլիսում աշխատող բժ. Գր. Արտ. Հախվերդեան, մեղադրվելով հանգուցեալ Շիխանի թանգագին ակնեղէնները իւրացնելու մէջ, որոնց արժէքը հասնում է մօտ 40 հազար րուբլու։ Շ-ի մօտիկ ազգականների բացատրութեամբ, Հախվերդեանը, վայելելով Շ.-ի լիակատար վստահութիւնը, նրա հիւանդութեան ժամանակ վերցնում է նրանից այդ գոհարեղէնները բանկին յանձնելու համար, իսկ յանձնում է իր անունով և արկղը մահվանից յետոյ ստանում է այդ գոհարեղէնները, որոնց մի մասը նա ծախել է, իսկ մի մասը գտնվել է նրա բնակարանում»։

◆ Կիրակի օրը հանդիսաւորութեամբ, զինուորական և քաղաքացիական հաստատութիւնների և հիմնարկութիւնների ներկայութեամբ բացվեց վրաց ազնուականների թատրոնը։ Եղան ճառախօսութիւններ։ Երեկոյեան խաղացվեց իշխ. Էրիստովի յայտնի «Հայրենիք» դրաման։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ աղախնեցի Միրաքեան երիտասարդը, որ գերի էր ընկել շանտաժիստների ձեռքը, դեկտեմբերի 13-ին ազատվել է։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը 1909 թ. նախահաշւի մէջ մտցրել է նաև 2000 րուբլու մի գումար, որ գործադրվելու է քաղաքային դպրոցներում ուսանող աշակերտների (4020 հոգի) զուարճութեան պէտքերի վրա։ Միւս կողմից Իվանիցկին-Գինցէլը և Րիշչին խոստացել են ձրիաբար թոյլ տալ քաղաքային դպրոցների աշակերտներին ներկայ լինել իրանց սինեմատօգրաֆներում։

◆ Կարսից 5 հոգուց բաղկացած մի պատգամաւորութիւն է եկել Թիֆլիս, որ կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուից խնդրելու է աջակցել նիւթապէս պետական գանձարանից Կարսի րէալական դպրոցի շինութիւնը գլուխ բերելու գործին։ Քաղաքը դպրոցի շէնքի համար յատկացնում է 63,500 քառ. սաժէն տարածութեամբ մի հողաբաժին 70,000 րուբլի արժողութեամբ և սկզբնական պէտքերի համար՝ էլ 2000 րուբլի։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

◆ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը հնարաւոր համարեց թոյլատրել համառուսական ուսուցչական համագումար հրաւիրել։

◆ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի հարցաքննումին տուած խիստ պատասխանի առիթով, պրոֆ. Լ. Պետրաժիցկուն նոյն մինիստրութիւնը մտադիր չէ հեռացնել իր պաշտօնից, այլ կը բաւականանայ միայն նրանով, որ նրան նկատողութիւն կանէ։

◆ Պետերբուրգի համալսարանում կախված է մի այսպիսի յայտարարութիւն. «Համալսարանի մի ուսանող սովամահ է լինում։ Որոնում է մի ինտելիգենտ տան մէջ սպասաւորի, աւագ դռնապանի կամ մի որևէ ուրիշ պաշտօն»։ Ցիշված է ճիշտ հասցէն։

◆ Սարատովի նահանգի Վօլժսկի զեմստվօն միջնորդութիւն է յարուցել, որպէսզի անմիջական մատակարարական օգնութիւն հասցվի կարօտեալ ազգաբնակութեանը, հակառակ դէպքում, վարչութեան սաելով, սովի շնորհիւ կարող են մասսայական հիւանդութիւններ սկսվել։ Օգնութիւնը հաշված է ամսական 40,000 րուբլի։

◆ Ուֆա քաղաքի դումայի ձայնաւորների ընտրութիւնը նահանգական ատեանի կողմից, չորս ձայնով ընդդէմ 3-ի, բեկանված է։ Ընտրութեան ժամանակ պրոգրեսիստները կատարեալ յաղթութիւն էին տարել։

◆ «Н. Вр.» լրագիրը, ֆինլանդական թերթերից քաղելով, հաղորդում է, որ առաջիկայ տարվանից կազմվելու է ռուս-ֆինլանդական մի խառն մասնաժողով՝ բաղկացած կառավարչական շրջանների ներկայացուցիչներից և ֆինլանդական սէյմի անդամներից, որոնք սենատի առաջադրութեամբ կը նշանակվեն գեներալ - նահանգապետի կողմից։ Այդ մասնաժողովի նախագահ կը նշանակվի ներքին գործերի նախկին մինիստր Բուլիգինը։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԿՈՒԼՈՒԱՐՆԵՐՈՒՄ

◆ Պետական Դուման ծննդեան տօներին առաջին անգամ կարձակվի պաշտօնապէս Բարձրագոյն ուկազով։ Այդ տեսակ արձակումը զանազան խօսակցութիւնների տեղիք է տալիս Դումայի կուլուարներում։ Ոմանք այն կարծիքն են յայտնում, թէ առհասարակ կարող է պատահել, որ շուտով արձակվի Դուման։

◆ Աջակողմեանները մտադիր են եռանդուն ագիտացիայով զբաղվել առաջիկայ տօներին։ Պուրիշկեվիչը առաջարկել է Պետական Դումայի բոլոր աջակողմեան խմբակներին միջոցներ հաւաքել և տօներին իրանց կողմից ներկայացուցիչներ ուղարկել գաւառները ագիտացիա մղելու նպատակով. ագիտացիան պէտք է մղվի գլխաւորապէս Օդեսսայում, Կիեվում, Րօստովում և Պօլտաւայում։ Քիշինեվ չեն ուղարկի, որովհետև այնտեղ արդէն գործում է Կրուշևանը։ («Р. У.»)

◆ Նացիոնալիստների յայտնի անդամները պատմել են պատգամաւորներին, որ Բօսնիայի և Հերցէգօվինայի հարցում ռուսաց քաղաքականութեան մէջ խոշոր փոփոխութիւններ են տեղի ունեցել։ Աւստրիական նօտան կաբինէտի կողմից ընդունված է համակրութեամբ։ Բօսնիայի և Հերցեգօվինայի երկրակցումը կը վաւերացվի կոնֆերենցիայի կողմից։ Ինչ վերաբերում է Իզվօլսկուն, նա Դումայում կը խօսի միայն արտաքին մինիստրութեան բիւջէի նախահաշիւը քննելիս։ («Р. У.»)

◆ Հոկտեմբերեան ֆրակցիայի անդամ Ձալցֆէյնը վճռել է խօսել Դումայում յօգուտ հրէական հարցի ու պաշտպանել հրէայ ազգաբնակութեանը աջակողմեանների յարձակումներից։ («Р. У.»)

◆ Լեհական կոլօյի նոր տակտիկան Դումայում, մեծ անբաւականութիւն է առաջ բերել Լեհական թագաւորութեան մէջ։ Դրմօվսկին Վարշաւա է գնացել յատկապէս պարզելու կոլօյի վարմունքը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՆՈՐ ԹԱՏՐՕՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Թիֆլիսում բացվեց նոր թատրօն։

Բացումը տեղի ունեցաւ կիրակի, դեկտեմբերի 14-ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ։

Թատրօնը կառուցված է նոյն տեղում, ուր գտնվում էր նախկին Արծրունու և ապա վրաց ազնուականութեան թատրօնը։

Այժմ էլ նրան կառուցանողը վրաց ազնուականութիւնն է, որը այդ նպատակի համար յատկացրել է մի պատկառելի գումար, որը հասնում է մինչև 300,000 րուբլու։

Թատրօնը մեծ չէ, բայց շինված է գեղեցիկ, յարմարութիւններով, բաւական ընդարձակ ֆօյէներով։ Կահ-կարասիքը ճաշակով է, պատրաստված արտասահմանում։ Օթեակները բաց են և չեն խանգարում միմեանց դիտելու բեմը։ Աթոռների վերջին կարգերը ամֆիթէատրօն են կազմում՝ լինելով դասաւորված աւելի բարձր, քան առաջին կարգերը։

Ընդարձակ և յարմար է վերնատունը։ Այնտեղ ութ կարգ նստարանները հնարաւորութիւն են տալիս շատ մարդկանց համեմատաբար էժան գներով այցելել թատրօնը։

Առաստաղը գեղեցիկ նկար ունի։ Դահլիճը լուսաւորված է առատ էլէքտրականութեամբ։

Թատրօնի շինողն է ճարտարապետ Տէր-Սարգսեան, որ մեծ աշխատանք է գործ դրել կարելիին չափ գեղեցիկ ու յարմար դարձնելու նրան։

Բացման հանդէսը սկսվեց մաղթանքով, որ կատարեց վրաց հոգևորականութիւնը։ Ներկայ էին Փոխարքայի ամուսին կոմսուհի Ելիզավետա Անդրէևնա, բարձրաստիճան անձեր, զանազան հաստատութիւնների ներկայացուցիչներ, պատգամաւորութիւններ, մամուլի գործողներ։

Մաղթանքից յետոյ հանդիսականները նստեցին իրանց տեղերը։ Վարագոյրը բացվեց և Ա. Կանչելի բեմ դուրս գալով կարդաց մի դեկուցում վրաց թատրոնի անցեալի մասին։ Յայտնելով որ հին Վրաստանը միայն թոյլ փորձեր է արել թատրոնական գործում, զեկուցանողը ընդգծեց, որ նորագոյն թատրոնական փորձերը սկսվում են յիսունական թւականներից, իշխան Վորոնցովի օրով և նրա անմիջական հովանաւորութեան տակ։ Զեկուցման ժամանակ մոգական լապտերով ցոյց էին տրվում վրաց թատրոնին նպաստող և բեմական գործող անձնաւորութիւնների պատկերները։

Զեկուցումից յետոյ ներկայացվեց վրացերէն լեզուով մի զաւեշտ վերցրած վրացական կեանքից։

Միջարարին հանդիսականները հիւրասիրվեցին քաղցրեղէններով և ըմպելիքներով։

Նոյն երեկոյեան տեղի ունեցաւ նոր թատրոնում առաջին ներկայացումը վրաց լեզուով։ Ներկայացվեց Էրիստովի «Հայրենիք» պիէսը։

Թատրոնը ծայրէ ի ծայր լիքն էր։

Ներկայացումը կրում էր տօնական բնաւորութիւն։

Ա. Ք.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բագու, 6 դեկտեմբերի

«Մշակի» № 269-ում ձեր թղթակից պ. Ս. Գարագաշ կանգ առնելով վերջերումս մեզ ամենից հետաքրքրող պ. Դօլուխանեանի և Հնչակեան կուսակցութեան մէջ բարձրացած կոնֆլիկտի մասին՝ ի միջի այլոց գրում է՝ «Бак. Эхо»-ի մէջ Դօլուխանեանին Հնչակ. կուսակցութիւնը հրաւիրեց փաստեր հրապարակ բերելու, թէ կուսակցութիւնը ումից և երբ է բռնի և սպառնալիքներով դրամ պահանջել... դեռ մինչև այսօր էլ պ. Դօլուխանեանը լուռ է և չէ ներկայացրել իր ձեռքի տակ ունեցած փաստերը»։

Պ. Ս. Գարագաշը մանրամասն թւելով այն գրութիւնները, որոնք երևացին այս առիթով տեղական մամուլի մէջ, մոռանում է յիշատակել պ. Դօլուխանեանի «Бак. Эхо»-ի № 36-ում տպած նամակը, որ ուղիղ պատասխան է նրան առաջարկած հարցին. այդ նամակում ի միջի այլոց ասված է.

«Շատ շնորհակալ եմ պ. Վարդանեանից նրա ինձ հասցրած անտրժալի լուրի մասին, որ կուսակցութեան թէ Կ. Պոլսի գլխաւոր մարմինը և թէ տեղական ճիւղերը վճիռ են կայացրել սպառնալիքներով փող չը պահանջել։ Միայն ափսոս, որ նա չէ հաղորդում թէ այդ վճիռները ի՞նչ ժամանակից են... Զոր օրինակ ես գիտեմ երկու օրինակ, երբ այս օրերս սպառնալիքներով փող են պահանջել և նամակների վրա եղել են Հնչակեան կուսակցութեան կնիքները. այն անձանց անունները, որոնց ուղղված են եղել նամակները, չեմ անուանում որովհետև նրանք լաւ յայտնի են կուսակցութեան պարագլուխներին, բայց եթէ հարկաւոր լինի՝ կանուանեմ։ Ես հիմք չունեմ չը հաւատալ պ. Վարդանեանին, որ այդպիսի վճիռ եղել է, բայց քանի փաստերը ցոյց են տալիս, որ վճիռը չէ կատարվում, ես իրաւունք ունեմ կարծել, որ կամ կազմակերպութիւնը քայքայված է (деморализованъ) կամ վճիռները կատարվում են միայն հասարակութեան աչքը թոզ փչելու»։

Պարզ պէտք է լինի ամենի համար, թէ ինչու պ. Դօլուխանեանը ուղիղ չէ տալիս անունները և հակառակ կողմի համար մեծ համարձակութիւն է հերքել այն, ինչ որ ամեն րոպէ կարելի է հաստատել. Ներփակեալ ուղարկում եմ երկու նամակի պատճէններ։

Մէկը

Ի նկատի ունենալով, որ Ուս. Միութեան կենտրոնական վարչութիւնը դեռ ես դիմումներ է ստանում զանազան վայրերից՝ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ վարձելու համար, վարչութիւնս խնդրում է ուսուցչական պաշտօն որոնող ընկերներին յայտնել իրանց հասցէն, պայմանները, կրթական ցենզը և թէ ինչ տարիներ են ցանկանում աւանդել։

Ո. Մ. Կ. Վարչութիւն

Կ. վարչութեան հասցէն. Тифлисъ, Центральное Правленіе Общества учителей и учительницъ армянскихъ школъ на Кавказѣ, Могнинская улица, № 2.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

Մինիստրների այցելութիւնը Իզմիրլեանին.— Ոստիկանութեան մինիստր Սամի փաշան, ինչպէս և ծովային մինիստր Արիֆ փաշա վերջերս այցելութիւններ են տուել Իզմիրլեան պատրիարքին՝ նրա պաշտօնում հաստատման առիթով։ Իզմիրլեանը բացակայ լինելով պատրիարքարանից՝ այցելուներն իրանց այցեկարտն են թողել։

Մի մեծ հարց պարլամենտում.—Թիւրքական պարլամենտը ծանր մի հարցի դիմաց է կանգնած ներկայումս։ Այդ հարցը պատ-

գամաւորներից ոմանց, մանաւանդ յոյների, թիւրքերէն չը գիտենալը։ Մինչդեռ օրէնքով բացարձակապէս արգելւում է պարլամենտի անդամ ընտրվելն այնպիսի անձերի, որոնք պետական լեզուն չը գիտեն։

Դարձեալ հայ պատգամաւոր.—Մուշից հեռագրում են «Արեւելքին», որ այնտեղի պարլամենտական ընտրութիւնները վերջացել են և մի հայ՝ Գեղամ էֆ. Տէր-Կարապետեան՝ ընտրվել է պատգամաւոր։ Թիւրքերից ընտրվել է հաջի Իլիաս էֆ.։

Խռովութիւն Երուսաղէմի հայոց Յարութիւն պատրիարքի դէմ.—Վերջին ամիսների ընթացքում շատ սուր կերպարանք էր ստացել այն անհամաձայնութիւնը, որ տիրում է Երուսաղէմի հայոց վանքի շրջաններում։ Այդ անհամաձայնութիւնն անցեալ նոյեմբերի ընթացքում առանձնապէս վտանգաւոր է դարձել և յուզալից փոթորիկը վերջապէս պայթել է։ Երուսաղէմից վերջերս Կ. Պոլսի ազգ. պատրիարքարանի ստացած մի հեռագրից երեւում է, որ Երուսաղէմի բնիկներն ու միաբանութիւնը, չը կարողանալով տանել վանքի անկերպարան վիճակը, յարձակվել են վանքի վրա և զաւամեալ Յարութիւն պատրիարքին գուրս հանել վանքից ու սպառնացել նոյնիսկ ծեծելու։ Պատրիարքը, յուզումից ու երկիւղից, ուշաթափ է եղել։ Երուսաղէմի՝ Կ. Պոլսում գտնվող՝ պատր. փոխանորդ Ղևոնդ վ. Դուրեանը, հէնց որ յիշեալ դէպքերը ծանուցանող հեռագիրն ստացվել է Երուսաղէմից, դիմել է արդարադատութեան մինիստրութեանը և անյապաղ կարգադրութիւն խնդրել։

Բացի վերոյիշեալ հեռագրից Յարութիւն պատրիարքը յիշեալ տխուր անցքի առիթով հետեւեալ հեռագիրն է խփել Կ. Պոլսի պատրիարք Իզմիրլեան սրբազանին. «Երկու վարդապետներու Դամասկոս աքսորելու մասին դատական մինիստրութենէն վարչութեան հրաման հասած ըլլալով, խնդրեցինք որ այդ հրամանը ժամ առաջ գործադրուի, բստ որում անոնց վանքին մէջ ներկայութիւնը կրնար տխուր տալ վտանգի։ Մինչ ասկէ առաջ խնդրած էինք ոստիկանութեան հսկողութեամբ առիթ չտալ վանական խաղաղութեան վրդովման, երէկ երեկոյ ժամը 11-ին նոյն երկու վարդապետներն իրենց համախոհ վարդապետներու և ժողովրդեան հետ պատրիարքարանիս վրայ յարձակած և դուռը խորտակած են, այնպէս որ եթէ մեզ պահպանելու համար զինուոր չհասնէր, ցաւով կը յայտարարեմ որ մեր կեանքը վտանգի ենթարկուած էր։ Արդ, այս ցաւալի վիճակն և դատական մինիստրութեան հրամանին հակառակ նոյն եկեղեցականներուն վանքէն չհեռացուիլն և ժողովրդէն յանցաւորներու չպատժուիլը ցաւալի վիճակի պատճառ և մեր պաշտօնավարութեան կատարման արգելք ըլլալով, կը հրաժարիմ և, բարեկարգութեան պահպանութիւնը խնդրելով, կը հայտրդեմ, թէ պաշտօնի վրայ գտնուող և ինձ աջակցող եկեղեցականներն ալ վտանգէ փրկուելու համար վանքէն հեռանալու մտադիր են։ Վանքին սոյն անստոյգ վիճակին դարման տանիլ պատրիարքարանիդ կը պատկանի»։

Կ. Պոլսի ազգ. երեսփ. ժողովը վերջերս այս խնդրով է զբաղվել և, ի միջի այլոց, մերժել է Յարութիւն պատրիարքի հրաժարականն ընդունել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

13 դեկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մայրաքաղաքում մի օրում խոլերայով հիւանդացան 31, մեռան 13 հոգի։

Խերսոնի և Ենիսէյսկի նահանգները, Անդրկասպեան, Սիրդարեան և Ֆէրգանի շրջանները, Դոնէպրը՝ սկսած Կիէվից մինչև Խէրսոն ճանաչվում են խոլերայից ապահով։

Վախճանվեց «Московск. Вѣдом.» խմբագիր պրոֆ. Բուդիլէվիչը։

Գիւղերս խոլերայով հիւանդացան 114, մեռան 7 հոգի։

ՄՕՍԿՎԱ։ Գիշերս ոստիկանութիւնը եկաւ հիւսիսային երկաթուղիների Լոսալոստրովսկայա կայարանը ձերբակալութիւններ կատարելու նպատակով, բայց հանդիպեց յամառ դիմադրութեան։ Ուժեղ դիմադրութեան ժամանակ վիրաւորվեց պահնորդական բաժանմունքի պետը, սրա օֆիցէր օգնականը, ոստիկանական պաշտօնեան, մի պահակ և մի զինուոր։

ՏԱՇԿԵՆՏ։ Գիշերվայ ժամը 12 և 20 րոպէին զգացվեց ուժեղ երկրաշարժ։

ԽԱՐԿՕՎ։ Փակվեց լեռնահանքատէրերի համագումարը։

ՐՕՍՏՕՎ Դ./վ.։ Կուշչևսկայա գիւղում գիշերով ութ զինված չարագործներ կապեցին պահապաններին, խլեցին պատահմամբ երևացած քահանայից եկեղեցու բանալին, բռնեցին նրան և նրա ներկայութեամբ բացին եկեղեցու դուռը, կոտրեցին գանձարկղը և այնտեղից յափշտակեցին 1800 րուբլի փող. ապա թողնելով քահանային ձեռք ու ոտքը կապած, չարագործները փախան։

ՎԻՏԵԲՍԿ։ 12 հոգուց բաղկացած չարամիտների մի խումբ կողոպտեց Միխայլովսկի շրջանային վարչութիւնը։ 3 չարամիտներին հասան կիօղնի մոտերը. սկսվեց հրացանաձգութիւն, որի ժամանակ ծանր վիրաւորվեցին մի և թեթև՝ երեք քաղաքացիներ։ Վերջում երեք չարամիտներն էլ սպանվեցին։

ԽԱՐԿՕՎ։ Շախտնայա կայարանում հրդեհ ծագեց Կուկսի և Զուրիլինի անտառային հանքում։ Ոչ ոք չը փչացավ։

14 դեկտեմբերի

ՍԱՄԱՐԱ։ Նկատի առնելով տիֆ հիւանդութեան տարածվելը, յատուկ ժողով գումարվեց նահանգապետի հրաւէրով, ուր վճռվեց անմիջապէս բանալ ժամ. ձրի հիւանդանոցը, ուր կարող են պառկել 75 հիւանդներ։

ՍԼԱՎՅԱՆՍԿ։ Գիշերս Բայգորոդոկ գիւղում կողոպտել են շինական վարչութիւնը. յափշտակված գումարը հասնում է 3000 րուբլու։ Ծանր վիրաւորված է մի պահապան։

ՄՕՍԿՎԱ։ Այրվում է «Սաւոյիա» թատրոնը Գիրշմանի տանը, ուր գտնվում է նաև կանանց բարձր դասընթացքները, որին, սակայն, կրակը չէ սպառնում։

Մամուլի գործիչների ընկերութեան ժողովում ընտրվեց պատւի դատարան։

ԲԵՎՔԼ։ Երրորդ օրն է, որ սոսկալի փոթորիկ է ծովի վրա։

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ։ Նաւագնաց ընկերութիւնների ներկայացուցիչների հետեւեալ համագումարը տեղի կունենայ այստեղ 1909 թուի օգոստոսին։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ն
ԻՆԺԵՆԵՐԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

Վիսմարում, Բալտիկ ծովի վրա։
Դասընթացքներ այլազգիների համար։
Ընդունելութեան պայմանները ծրագրի մէջ են։

398567 10—1

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ
պատգամաւորների
խմբանկարը
(1908 թ. նոյեմբերի 1-ին)
Աւստոտիպ ՊՕՍՏ-ԿԱՐՏ
100 հատը 2 ր. 50 կ., հատը՝ 5 կոպ.
Դիմել՝ Фото-цинког. С. Сэгомоняна, Базарная 20, Тифлисъ.
(Ե. Հ. Կ.) 5—5

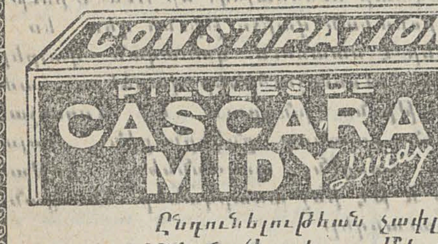

ԴԵՂԱՀԱՏՆԵՐ
Cascara Midy
Ֆրանսիական ժողովրդական միջոց
ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՓՈՐԿԱՊՈՒԹԵԱՆ դէմ
Ընդունելութեան չափը. 2 դեղահատ երեկոները, պառկելուց առաջ.
Cascara Midy-ն (Կասկարա Միդի) չէ առաջացնում որովայնի մէջ ցաւեր, ոչ էլ հեւոց և փորլուծութիւն։
Դեղավաճառանոց MIDY, 140, faubourg St. Honoré, Парижъ. Ռուսաստանի գլխաւոր դեղավաճառանոցներում։
(5, 15, 25) (320257) 0—8

Բացված է առաջիկայ 1909 թ. բաժանորդագրութիւնը
ԱՂԲԻՒՐԻ եւ ՏԱՐԱԶԻ
XXVII տարի XX
Պրէմիաներն են՝ ՎԵՀԱՓԱՌ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆԻ 18 գոյներով մեծադիր և փառահեղ պատկերը, 2) ԱՂԲԻՒՐԻ ալբոմը (Աղբիւր-Տարազի աշխատակիցների պատկերները), 3) Գեղափնջիկ, 4) ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ։ Կը հրատարակվեն ճոխ։ Իսկ լոյս տեսնող №-ի քանակն ու ծաւալը կախումն կունենան վճարող բաժանորդների քանակից։
Ա Ղ Բ Ի Ւ Ր Ի տարեկան գինը 3 ր. (արտասահման 5 ր.)
Տ Ա Ր Ա Զ Ի » » 6 ր. (» 10 ր.)
ԱՂԲԻՒՐ, ՏԱՐԱԶ պրէմիաներով, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՎ, ԳԵՂԱՓՆՋԻԿՈՎ 10 րուբ. (արտասահման 18 ր.)։ Ապառիկ և մաս-մաս վճարով բաժանորդներ չեն ընդունվում։
Тифлисъ, редакція АГБЮРЪ-ТАРАЗЪ. Rédaction Aghbur-Taraz, Tiflis (Caucase)
Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Գուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՋԻԿՕԼԵԱՆ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱՔՈՆԱՇԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԷՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Կ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Մ. ՏՈՒՐԲՕՎԻՉ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան։
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—12—12½ ժ. կանանց և մանկաբարձութեան։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Օ. Վ. ԳԵՅԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ.։ Ջրաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺԻՇԿ Ն. Ա. ԵԱՐԱՄԻՇԵԱՆ
Ներքին եւ Երեխայոց
Հիւանդութիւնների
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է { առաւօտեան 12—2 ժ. / երեկոյեան 5—7 ժ.
Օլգինսկայա փողոց, № 14.
(Հ. Ե. Հ.) 20—20

Բ Ժ Ի Շ Կ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ, առանձնապէս ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւնները։
Հիւանդների ընդունելութիւնը { 12—1 առաւօտեան / 5—6 երեկոյեան
Միքայէլեան փող., № 36, տ. Ճավճավաձէի
100—72

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ
վաճառվում են
ճանգուցեալ վիպասան
ՄՈՒՐԱՑԱՆԻ
(Գր. Տէր-Յովհաննիսեանի) երկերի ժողովածուի մնացած սակաւաթիւ օրինակները. գ. 1 ր. 50 կ., վայելուչ կազմով 2 ր.։ Գումարով դնողներին սովորական զեղչ է լինում։ Գրավաճառներին առանձին համաձայնութեամբ։ Օտար տեղերից դիմել. Въ Тифлисъ, Центральной Книжной торговлѣ.
(Ե.) ալ. 10—6

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ՎԱՃԱՌՔԸ
կատարում է
„ԼԵՕՊՈԼԴ ՆԵՑԵԼԼԵՐ"
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ
(Ե. ու.)

ՈՎ ԿԱՄԵՆՈՒՄ Է ՈՒՆԵՆԱԼ
200,000 ՐՈՒԲԼԻ
ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՏՈՒՆ Ա. Վ. ՍՄԻՐՆՕՎ
С.-Петербургъ, Садовая 56.
Отдѣленіе
Москва, Ильинка Средніе Торговые Ряды № 1
Տալիս է ամեն մէկին ձրիաբար պրէմիա 200 առաւել, ով կը գնէ գնէ մի շահող տոմս մաս-մաս վճարումով, մասնակի հանգուցմամբ։
Ա. Վ. Սմիրնօվ բանկային տունը վաճառում է բոլոր երեք փոխառութիւնների խաղարկու տոմսեր շատ ձեռնտու պայմաններով։
Մտրէք կամ ուղարկէք միայն գրաւական։
I-ին փոխառութեան համար . . . . . 30 րուբլի
II » » . . . . . 25 րուբլի
III » » . . . . . 20 րուբլի
Անմիջապէս կը ստանաք սոյնհովագրված վկայական և այդ րոպէից դուք տէր էք դառնում այդ տոմսի ու այն բոլոր գումարների, որոնք կարող են ընկնել այդ տոմսով։ Մնացած գումարը կարելի է ուղարկել ամսական 5 րուբլի։
Պ. պ. գնողների յարմարութեան համար, ինչպէս ժամանակաւ, այնպէս և միանուագ գնելու մէջ, Բանկային Տունը ամեն օրվայ համար իր պորտֆէլի մէջ ունի սերիաների և տոմսերի համարներ ընտրելու համար 2500-ից աւելի տոմսակներ, այսինքն 1500 տոմս 1-ին փոխառութեան, 500 տոմս 2-րդ փոխառութեան և 500 տոմս 3-րդ փոխառութեան։
Առաջին խաղը տեղի կունենայ 1909 թ. յունվարի 2-ին։
Մանրամասն պայմանները ուղարկվում են ձրի։
(12, 16) 183402 2—2

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ ԳՏՆՎՈՂ
ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ
Հեղինակ «Առևտրական, գործարանական և հանքարդիւնաբերութեան հաշւապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների մինիստրութեան ուսումնաւարական բաժնի կողմից ընդունված է իբրև օժանդակ ձեռնարկ առևտրական դպրոցներում և նրանց գրադարաններում։
ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ անձանց, գործնական ձևով հաշւապահութիւն և ուրիշ մասնագ. առարկ.
Ներկայ տարվայ կուրսերում բացի սովորական մասնագիտական առարկաներից աւանդվելու է ձրիաբար քաղաքական տնտեսութիւն (политическая экономія) և որոշ վճարով կամաւոր սղագրութիւն (стенографія)։
Ընդունելութիւնն ամեն օր, ժամը 4-ից մինչև 7-ը երեկոյեան, 9-ից մինչև 10-ը առաւօտեան։ Պարապմունքներն սկսվելու են 1909 թ. յունվ. 15-ից, պարբերաբար ամեն 4 ամիս, ամենայն օր ճաշից յետոյ։ Ծրագիրը ուղարկվում է ձրի։
Դասընթացքը աւարտողներին տրվում են, ֆինանսների մինիստրութեան թոյլատրած ծրագրի համաձայն, ատտեստատներ։
Դրանից անկախ՝ բացված է քիչ պատրաստականութիւն ունեցող անձերի համար առանձին լրացուցիչ և կրկնողութեան կուրսեր ռուսաց լեզուի և թւաբանութեան համար։
Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին Թիֆլիսում. Н. В. Абраамяну, Николаевская ул. № 22, ամենայն օր։
Վերևում յիշած ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պոստի ծախս վճարելու։ Գինն է 3 ր. 50 կոպէկ։
(Կ. Ե. Հ.) 15—3

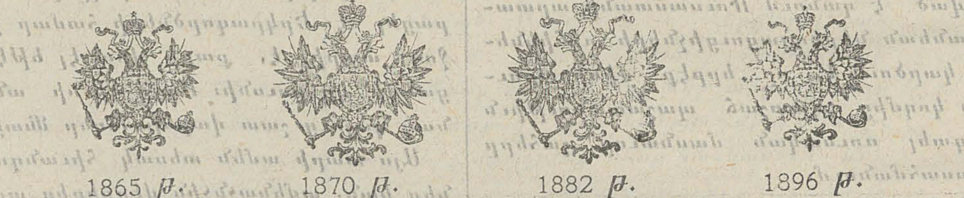
1865 թ. 1870 թ. 1882 թ. 1896 թ.
ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐ
1860.
Т.Р.А.Р.М.
С.ПЕТЕРБУРГЪ.
Իսկականները միայն այս դրոշմով
ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՌԵԶԻՆԻ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ
ԸՆԿ. Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ
ԼՐԻՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
լաւ յատկութեան համար

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ	ԽԱՐԿՕՎՈՒՄ	ԵԿԱՏԵՐԻՆԲՈՒՐԳՈՒՄ
ՄՕՍԿՎԱՅՈՒՄ	ՕԴԵՍԱՅՈՒՄ	ԻՐԿՈՒՏՍԿՈՒՄ
ՌԻԳԱՅՈՒՄ	ՌՕՍՏՕՎՈՒՄ Դ.Վ.	ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
ԿԻԵՎՈՒՄ	ԿԱԶԱՆՈՒՄ	ՏԱՇԿԵՆՏՈՒՄ
ՎԻԼՆԱՅՈՒՄ	ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿՈՒՄ	ՍԱՐԱՏՕՎՈՒՄ

Նիժեգորոդեան և Իրբիտեան տօնավաճառներում
50—38